

La predicció de la delinqüència

Vicente Garrido Genovés
Almudena González García

PID_00202637

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. Què és predir la delinqüència?	9
1.1. Etapes i tècniques de predicció de la violència	10
2. El desistiment del delicte	14
2.1. La delinqüència juvenil i el desistiment	16
2.2. Conclusions	19
3. La predicció de la delinqüència juvenil	21
3.1. El model general de la conducta criminal	21
3.2. Directrius per a l'estimació del risc	23
4. La valoració de la psicopatia en els joves	29
5. Un exemple pràctic de predicció de la reincidència juvenil: l'IGI-J	31
6. Un cas de predicció rellevant: la violència contra la dona	35
Activitats	37
Bibliografia	38
Annex	41

Introducció

En aquest mòdul didàctic volem que compregueu per què la predicció del delictes constitueix una base fonamental de la investigació en criminologia amb repercussions profundes en l'àmbit aplicat. Per a això presentem les diferents **metodologies de predicció** des del punt de vista de l'individu, és a dir, per a saber si una persona determinada (que per diferents raons està sota l'atenció de les autoritats) té més o menys probabilitat de cometre un delictes.

Ara bé, no hi ha cap dubte que, en l'àmbit aplicat, els esforços de prevenció i de tractament s'han d'orientar a fer que l'activitat delictiva s'acabi o es desisteixi de cometre-la com més aviat millor; per això també dediquem un espai a definir i analitzar el fenomen del **desistiment o abandonament del delictes**, que tradicionalment ha estat molt menys investigat que el fenomen de l'inici o la reincidència en la delinqüència.

Més endavant ens ocupem detalladament de la **predicció de la delinqüència juvenil**. La investigació assenyala amb claredat que un grup reduït dels delinqüents juvenils constituirà, amb el temps, el grup de delinqüents adults més actius i violents. Es comprèn, llavors, la importància de parar-nos en aquesta etapa juvenil de la delinqüència: els esforços de la prevenció secundària i terciària (tractament) cobren en aquesta població tot el significat.

Entre els delinqüents juvenils, els que presenten trets de psicopatia són els que constitueixen en bona part aquest nucli de joves crònics i reincidents. Encara que en el mòdul dedicat al tractament dels delinqüents ens ocupem específicament d'aquest grup, aquí hem volgut destacar la importància que té la valoració o predicció de la psicopatia amb vista a establir els objectius d'intervenció més adequats.

Aquest mòdul, buscant un vessant clarament aplicat, us presenta un dels instruments més validats en la investigació per a la predicció de la delinqüència juvenil, això és, l'IGI-J, que és l'adaptació espanyola de l'inventari de Hoge, Andrews i Leschied (2002), *Youth Level of Service / Case Management Inventory - YLS/CMJ*. Amb la finalitat que pugueu fer una valoració a manera d'exercici, us presentem un cas, i en els apèndixs, l'inventari complet i la guia per a emplenar-lo.

Finalment dediquem un apartat a la **predicció de la violència contra la dona**. Com que molts dels agressors de dones no s'inclouen en una carrera delictiva habitual, pensem que és interessant presentar un resum de la investigació sobre aquest punt. També considerem la rellevància que té aquest delictes als

nostres dies en la societat espanyola, i el fet que hi ha força professionals de la policia i de l'atenció a víctimes i a delinqüents que han de fer alguna mena de valoració del risc d'agressió a la dona.

Objectius

Amb l'estudi d'aquest mòdul heu d'assolir els objectius següents:

- 1.** Descriure les principals etapes o models de la predicció de la conducta delictiva o violenta.
- 2.** Conèixer alguns dels instruments més importants per a la predicció de l'actualitat.
- 3.** Comprendre el paper que exerceix la investigació moderna sobre el desistiment del delicte en relació amb la predicció de la delinqüència.
- 4.** Conèixer les característiques principals que defineixen la predicció moderna de la delinqüència juvenil i la relació que té amb el desistiment.
- 5.** Comprendre els requisits que es relacionen amb la predicció de la delinqüència en la vinculació que té amb els predictors estàtics i dinàmics i amb els objectius de la intervenció.
- 6.** Conèixer el model de la conducta criminal d'Andrews i Bonta i la relació que té amb la predicció i el tractament de la delinqüència.
- 7.** Fer un exercici de predicció mitjançant l'estudi de cas proposat, una vegada examinat l'Inventari de gestió i intervenció en joves (IGI-J) amb l'ajuda dels apèndixs que acompanyen la lliçó.
- 8.** Valorar l'estat actual d'un camp complex com és l'agressió i l'assassinat de la dona en el context de la violència de gènere.

1. Què és predir la delinqüència?

Predir la delinqüència és fer un judici informat sobre si un subjecte és procliu a cometre un delicte en un futur més o menys pròxim. També es pot entendre la predicció en un sentit més ampli, parlant d'una comunitat o d'un país. Per exemple, podríem intentar predir si la delinqüència –d'un tipus o d'un altre– augmentaria si es prenguessin determinades mesures, com prohibir la venda d'armes de foc o legalitzar certes drogues. Els analistes socials són els més interessats a fer aquestes prediccions d'ampli espectre: si disminuís l'economia fins a cert punt de renda *per capita*, augmentaria la delinqüència contra la propietat?; si disminuís la prestació social a famílies marginades, hi hauria més joves que cometrien delictes? I així un llarg etcètera.

Però en la criminologia aplicada, vinculada sobretot al funcionament de les institucions relacionades amb la justícia (jutjats, centres de menors, presons, hospitals forenses), busquem predir per valorar quines mesures hem de prendre amb un delinqüent ja conegut: si posem aquest pres en llibertat condicional, reincidirà?; si decretem la llibertat provisional per a tal persona, s'escapàrà?

No solament es tracta de prendre mesures de tipus penal o judicial, però. Volem predir perquè, fent-ho, apuntem una sèrie de factors que estimem que actuen en contra o a favor que tal persona cometi un delicte. Per exemple, si un pres ha estat internat en un hospital forense perquè és violent, i passat un temps en què ha rebut cert tractament ha de ser avaluat per a saber si pot ser posat en llibertat, aquesta decisió la prendrem en virtut de si els seus factors (o causes) de risc que van suscitar aquesta violència ja han estat compensats. O en altres paraules, si els objectius d'intervenció que es van plantejar per a disminuir-ne la perillositat han estat assolits amb èxit.

Durant bona part del segle xx es parlava de predir si un subjecte era perillós o no. Aquest concepte ha estat canviat pel d'**estimació del risc** de cometre un acte violent o delictiu. Ara es procura precisar quines conductes antisocials són les que cal valorar, i també en quines condicions es poden produir aquestes conductes. Això ajuda molt més a concretar i a precisar l'objectiu de la predicció i el tipus d'instrument o sistema de predicció que es farà servir.

Com que la conducta delictiva violenta és la que causa més alarma social, i la que té (generalment, encara que no sempre) una conseqüència més greu en la gent, molta de la investigació sobre predicció s'ha dirigit justament a predir la violència, sia de **tipus instrumental** –quan la violència és un mitjà per a

aconseguir un fi, com en l'agressió sexual o els delictes contra la propietat violents– o de **tipus reactiu emocional** –quan la violència sorgeix de manera explosiva davant una situació o provocació, com certes agressions contra la dona o certs altercats violents.

1.1. Etapes i tècniques de predicció de la violència

Com hem dit, per als professionals de la salut mental i de la criminologia, la valoració del risc de delinqüència o de comportament violent és un procés individual, que comença amb la recollida de dades rellevants mitjançant tècniques, com entrevistes personals, una avaluació psicològica i mèdica estandaritzada, una revisió d'expedients socio-sanitaris i judicials i, finalment, una recollida d'informació col·lateral. L'organització de quina informació és rellevant i necessària per a avaluar el risc de la violència, la ponderació de cada factor de risc i les normes de relació entre les valoracions fetes que en defineixen els resultats corresponen a cada professional i als seus criteris (Pueyo, 2007).

A continuació presentem de manera resumida alguns dels procediments i de les tècniques que es duen a terme en aquesta predicció de la violència seguint el treball de Pueyo (2007).

- **Valoració clínica no estructurada:** és l'aplicació de recursos clínics d'avaluació i pronòstic tradicionals al pronòstic del comportament violent. No conté protocols ni regles explícites més enllà de les que consideri que fan falta cada professional expert; s'hi poden incloure tests i altres informacions objectives derivades de registres històrics i semblants. La característica fonamental d'aquesta valoració és la **llibertat de criteri professional**. Aquesta tècnica presenta grans dificultats a l'hora de trobar justificacions empíriques i sistemàtiques ja que hi ha baixos nivells d'acord interjutges, poca precisió i una feble justificació teòrica. En definitiva, el que predomina és el judici clínic del professional, basat en els seus coneixements i en la seva experiència.
- **Valoració actuarial:** es defineix per un registre acurat i detallat de les dades rellevants de la història personal del subjecte pel que concerneix el criteri o comportament que cal predir. Etimològicament, significa 'registrar detalladament informacions anteriors per a fer valoracions de risc'; també comporta una ponderació adequada de la importància de cada informació per mitjà de regles de combinació matemàtiques. Aquestes regles obtenen una puntuació de probabilitat determinada que reflecteix amb gran exactitud el risc que hi ha que passi el que volem predir. No hi ha cap model teòric, causal o determinista que expliqui el perquè de les conductes, ja que per a la predicció actuarial no fa falta. El futur és una repetició del passat, solament interessa la **probabilitat que hi ha que un fet passi en el futur**. Per exemple, si la història ens diu que la presència de psicopatia i els problemes de conducta en la infància són antecedents de la conducta antisocial de l'adult, es pot predir l'increment de risc de violència en un

subjecte que presenta totes dues dades en la seva història biogràfica. Des dels anys vuitanta s'han elaborat molts instruments actuarials en valoració de risc, entre els quals hi ha la VRAG (Quinsey i altres, 1998), l'Static-99 (Hanson, 1999), l'ODARA (Hilton i altres, 2004) i l'ICT (Monahan i altres, 2000). Com més gran sigui l'heterogeneïtat dels individus dins del grup o de la classe, més adequada serà l'aplicació de les regles actuarials a cada individu (ja que aquesta heterogeneïtat assegura certa representació en el grup de les característiques que pugui presentar l'individu concret, com edat, sexe, nivell socioeconòmic o antecedents psiquiàtrics). Aquest tipus d'avaluacions són generalitzacions grupals aplicades als individus, i aquesta és potser la limitació més important d'aquesta tècnica.

Taula 1. Harris, Rice i Quinsey (1993). *Guía de valoración de riesgo de violencia (Violence Risk Appraisal Guide, VRAG)*

Versió actual en espanyol de la VRAG
1. Puntuació obtinguda en la llista de psicopatia revisada de Hare (1991)
2. Índex de desajustament a l'escola primària
3. Conviure amb els pares als setze anys
4. Índex de Cormier-Lang de delictes no violents
5. Estat civil en el moment de cometre el delicte actual
6. Edat de comissió del delicte
7. Fracàs de la llibertat condicional prèvia
8. Gravetat de les lesions provocades a la víctima del delicte actual
9. Presència de trastorns de personalitat
10. Diagnòstic d'esquizofrènia
11. Víctima femenina
12. Història d'abús d'alcohol

Font: Ballesteros i altres (2006)

En l'estudi de Ballesteros i altres (2006), l'objectiu principal era adaptar la VRAG i el SAQ a la població reclusa espanyola. Es va obtenir una correlació estadísticament significativa entre tots dos elements d'avaluació (0,640). Amb les puntuacions obtingudes en els instruments aplicats, es va obtenir el grau de perillositat i risc de reincidència en la mostra dels reus espanyols. La mostra va consistir en 138 reclusos de dues presons de la Comunitat de Madrid. Els resultats confirmen les propietats psicomètriques que tenen la VRAG i el SAQ en aquest problema.

- **Valoració per mitjà de judici clínic estructurat:** és una tècnica mixta entre les dues que hem explicat més amunt. D'una banda, requereix nombroses decisions de l'avaluador, basades en el seu coneixement sobre la violència i els factors de risc, a les quals ajuden les guies de valoració pro-

vinents de les anàlisis actuàries; el disseny d'aquestes guies té una llista fixada explícita de factors de risc identificats i coneguts. Contenen un protocol d'actuació que especifica la manera de reunir i recollir la informació que servirà després per a prendre decisions. D'altra banda, en aquest punt de la presa de decisions, aquesta tècnica no especifica restriccions ni orientacions sobre la presa de decisions ni sobre la manera de resumir i comunicar els resultats obtinguts i les decisions a què s'ha arribat.

Per a Pueyo, aquestes guies són les més eficaces per a la valoració del risc de violència, ja que eviten els errors més comuns de la predicció, com, per exemple, els descuits dels professionals, els biaixos clínics en les decisions sobre estimar a l'alça o a la baixa el pes de determinats factors, guiar-se per correlacions il·lusòries o centrar-se solament en indicis notables. Entre les guies més destacades hi ha tota la família de l'HCR-20 (SVR-20, SARA, SAVRY, EARL-B, etc.) de Webster i Hart, la família de la PCL-R elaborada de bon principi per Hare, i altres guies com les d'Andrews i Bonta, o les de Campbell.

Taula 2. Els ítems de l'HCR-20

Històric (passat)	Clínic (present)	Afrontament del risc (futur)
H1. Violència prèvia H2. Edat del primer incident violent H3. Relacions inestables de parella H4. Problemes relacionats amb la feina H5. Problemes amb el consum de substàncies addictives H6. Trastorn mental greu H7. Psicopatia H8. Desajust infantil H9. Trastorn de personalitat H10. Incompliment de supervisió	C1. Carència d'introspecció C2. Actituds negatives C3. Presència actual de símptomes de trastorn mental greu C4. Impulsivitat C5. No respon al tractament	R1. Absència de plans de futur viables R2. Exposició de factors desestabilitzadors R3. Carència de suport social R4. Incompliment dels tractaments prescrits R5. Alts nivells d'estrès experimentats

Font: Hilterman i Pueyo (2005)

A continuació mostrem els objectius específics d'aquestes guies (Pueyo, 2007):

- 1) Guiar la intervenció dels professionals en les tasques de predicció i no deixar al seu lliure criteri el procediment d'estimació de risc.
- 2) Millorar la consistència de les decisions perquè es tenen en compte sistemes contrastats de recollida de dades rellevants i significatives de la història biogràfica del subjecte, de les seves variables clíniques d'estat i de la situació (factors de risc o protecció).
- 3) Millorar la transparència de les decisions.
- 4) Protegir els drets dels clients i usuaris, ja que aquestes decisions es poden analitzar tenint en compte els drets que protegeixen els destinataris.

En resum, la necessitat de predir la delinqüència o violència ha generat la demanda de noves tècniques rigoroses i específiques per a la pràctica professional de la psicologia clínica, els serveis socials i la criminologia. S'ha aconseguit un increment en l'eficàcia dels pronòstics de predicció de la violència gràcies a aquestes guies estructurades, que al seu torn han ajudat en la presa de decisions i en la claredat i transparència dels judicis dels experts. Actualment, en el nostre entorn sociojurídic espanyol ja es disposa d'aquestes guies adaptades, i així s'han homologat els recursos als dels altres països.

Ara bé, tan important com predir el començament d'una carrera delictiva és predir quins aspectes o quines relacions en la vida d'una persona la poden conduir a desistir de cometre aquesta activitat delictiva o abandonar-la. Aquesta és la raó per la qual ara ens hem d'ocupar dels estudis sobre el desistiment del delicte.

2. El desistiment del delicte

L'estudi del fenomen conegut com a *desistance*, que en català hem traduït com a *desistiment*, comporta un ímpetu important per a tots els investigadors que busquen en el tractament dels delinqüents l'assoliment dels aspectes més propicis a posar fi a la carrera delictiva. De la mateixa manera, el concepte de *desistiment de la carrera delictiva* ha promogut un interès renovat en els models d'intervenció de prestació de serveis en la comunitat i en els ingredients dels programes efectius en un àmbit preventiu: és a dir, aplicats als nens perquè no desenvolupin conductes delictives de joves (prevenció primària) i a aquests joves perquè no es converteixin en delinqüents adults (prevenció secundària).

Tal com hem vist en el mòdul 3 de l'assignatura *Psicologia criminal*, els estudis sobre el desistiment van ser impulsats en bona part pel **model del curs vital o del desenvolupament**, que engloba diverses teories amb el comú denominador de basar-se en el fet de pensar que la vida d'una persona es determina per l'ocurrència de certs successos que van conformant diferents etapes d'aquesta vida. Aquest model o grup de teories utilitza dos conceptes principals: trajectòries i transicions. La **trajectòria** fa referència a un camí al llarg de la vida, en el qual s'inclouen patrons d'esdeveniments de llarga durada, com l'activitat laboral o la història familiar. La **transició** o **punt d'inflexió** és un esdeveniment de curta durada que comporta un canvi específic en la vida d'una persona, com és ara la paternitat o el divorci. La transició té un paper fonamental respecte a la direcció que prendrà a partir d'aquest punt d'inflexió la trajectòria futura.

Encara que actualment hi ha una polèmica important sobre el significat exacte del desistiment, cada vegada pren més forma la idea que aquest procés mou algú des de la conducta delictiva fins a l'abstinència en el delicte, i que aquesta conducta d'absència del delicte (o, en altres paraules, el fet de desistir) pot arribar a ser molt llarga. Així, en lloc d'aquesta cessació abrupta, es produeix un canvi tant en la taxa com en la freqüència de la conducta delictiva, i d'aquesta manera podem dir que el canvi gradual constitueix el procés de desistiment. En el llibre *Crime in the Making*, Sampson i Laub (1993) elaboren la teoria del control social informal per explicar la conducta delictiva com a part d'un trajecte vital (*life course*).

Què és, en concret, el **control social informal**? Per a entendre bé aquest concepte hem de veure primer el més modern de *capital social*, que, si bé ha estat definit de diverses maneres, en l'essencial es pot entendre com el recurs que es deriva dels vincles socials i que és facilitat per aquests vincles socials (Coleman, 1988). Això és, el capital social és la informació i l'ajuda que es presten entre si els residents d'un lloc. En aquest tipus de comunitats hi ha una estabilitat econòmica, els nens solen ser estretament supervisats i els carrers són

més segurs (Putnam, 2001), tot al contrari dels llocs on hi ha dèficit en capital social, on la deterioració econòmica està al mateix nivell que la social. Aquest coneixement recíproc entre els residents d'una comunitat, aquesta interacció fluida, permet una supervisió i control de les conductes desviades. En definitiva, hi ha un control social informal (no de la policia).

Els estudis de rehabilitació d'exdelinqüents mostren que el desistiment en el delicte té una relació profunda amb l'accés a una feina digna i amb la relació freqüent amb familiars i amics que els donen suport en aquest esforç per abandonar uns valors i uns hàbits antisocials, la qual cosa implica que tenen a l'abast oportunitats per a viure sense recórrer a les formes tradicionals del delicte (vegeu el mòdul 3).

En aquesta mateixa línia, Sampson i Laub (1993) van mostrar com transicions (o punts d'inflexió) tan rellevants en el desenvolupament vital com trobar una feina, entrar a l'exèrcit o casar-se van afectar per a bé el curs del delicte, fins i tot en el cas dels delinqüents juvenils. Uns altres treballs posteriors van contribuir al coneixement del procés de desistiment com un fenomen gradual, i van refermar la importància dels vincles socials. Aquest èmfasi en els controls socials informals per part d'aquest corrent de la investigació –és a dir, sobre les institucions socials que uneixen l'individu a la conducta prosocial– ha contrastat amb moltes de les polítiques contemporànies focalitzades en la potenciació del control formal i la línia dura de “la llei i l'ordre”.

Aquí és on l'estudi del desistiment entra en relació amb els principis de la **justícia de la restauració**. Com han suggerit autors com Bazemore i Erbe (2004), la intervenció basada en aquesta justícia, per damunt de tot, vol accelerar el procés natural del desistiment creant noves connexions que construeixen el capital humà en els delinqüents i el capital social en les comunitats on s'hagin de reintegrar. El resultat final és el canvi de l'individu mitjançant l'assumpció d'una nova identitat, de manera que es passa de veure un delinqüent a veure algú prosocial (Maruna, Immarigeon i Lebel, 2004).

Aquest interès sobre el desistiment també ha tingut indirectament el suport de la **resiliència** (*resiliency*). Aquesta línia de treball es dedica a investigar per què, en determinades circumstàncies negatives de desenvolupament de la infància i la joventut, hi ha determinats individus que són capaços d'arribar a l'edat adulta amb una bona competència social, és a dir, mostrant una adequada vinculació amb els seus coetanis, i amb metes i activitats que els confereixen un estatus d'integració plena. Són, en resum, adults capaços de contribuir amb el seu esforç a la societat. Per descomptat, la investigació parla d'un bon desenvolupament “malgrat” les dificultats a què van haver de plantar cara, però no nega que no haguessin de suportar certes seqüeles o dificultats en la seva vida com a conseqüència dels problemes a què es van enfrontar (família trencada, estretors econòmiques, abundants models antisocials al barri, etc.).

L'experiència acumulada fins ara amb els programes de prevenció primària avala la importància de treballar els factors de protecció, incrementant-los, al mateix temps que es minimitzen els factors de risc. Els programes de prevenció primària de la delinqüència són les activitats planificades que busquen, en una edat primerenca, reduir l'impacte de les condicions negatives de l'ambient i la personalitat de l'individu que el puguin predisposar a la delinqüència, i de manera complementària busquen desenvolupar-hi les potencialitats que tenen com a individus en el marc del seu ambient de creixement. Els més rellevants es duen a terme en la família i l'escola, solen durar força temps (almenys dos anys en la majoria dels casos de la intervenció familiar) i normalment impliquen tant els professors com els pares, en qualsevol d'aquestes dues modalitats (família i escola) (Sherman i altres, 2002).

De la mateixa manera, l'estudi de la resiliència té repercussions clares en el procés de desistiment de la carrera delictiva. És obvi que els joves es poden situar en un tot pel que fa als seus comportaments delictius: n'hi ha molts que cometran delictes lleus, d'altres que ho faran de manera més freqüent i greu, i així fins als joves multireincidentes, que estenen la carrera delictiva fins ben entrada l'edat adulta. Els joves que disposin de més recursos personals i socials (factors de protecció), com una bona intel·ligència, més empatia i habilitats socials, o un grup familiar o d'adults substituïts prosocials, tendiran a abandonar més l'activitat delictiva.

El nostre punt de vista és que el plantejament dels factors de risc i de protecció, i la cerca del programa eficaç d'acord amb l'evidència, es pot beneficiar de la investigació qualitativa que il·lustra l'anàlisi del desistiment i el coneixement dels efectes en les víctimes, delinqüents i comunitats dels models de treball de la justícia de la restauració. Aquesta investigació qualitativa vol il·lustrar el coneixement que l'individu va desenvolupant del seu propi creixement com a persona, assenyalant quins són els punts decisius que determinen el canvi d'actitud essencial per a abandonar la delinqüència.

2.1. La delinqüència juvenil i el desistiment

Els estudis sobre delinqüents juvenils tenen també un interès indubtable en aquest modern camp d'estudi, ja que les teories modernes del desenvolupament o del cicle vital (*life course*) han posat en relleu l'interès de seguir les carreres delictives des del començament, en els anys de la infància o de l'adolescència, fins a l'abandonament o desistiment final.

Ara bé, avui dia encara ens trobem al principi d'aquesta àrea d'estudi: com hem de comprendre, d'entrada, el fenomen de l'abandonament del delictes? Hem vist més amunt que la gran qüestió actual és si s'ha d'entendre com un fenomen estàtic, en què s'arriba a un punt final de manera abrupta, com una dicotomia de "tot o res", o més aviat com un procés dinàmic que es desenvolupa gradualment en el temps. Ja hem vist abans que la perspectiva actual s'inclina més cap a aquesta interpretació (Sampson i Laub, 2003; Maruna,

2004). De fet, s'ha observat que, abans que s'arribi al final de la carrera delictiva, els intervals de temps en què l'individu està inactiu (això és, sense delinquir) sembla que són cada vegada més llargs, la qual cosa apunta la hipòtesi del desistiment com un procés d'abstinència en el delicte creixent en el temps, fins a arribar a un punt final.

Aquesta investigació pot ser de gran utilitat per a accelerar el procés d'acabament de la carrera delictiva: els programes de tractament podrien incidir en els factors que haguéssim estat capaços de relacionar amb el desistiment. Torna a semblar de summa importància ser capaç de conèixer els precursors o factors que hi estan relacionats per a fonamentar-hi una intervenció posterior. I en aquest problema d'investigació, podem saber quin és el paper que hi té la precocitat i la intensitat de la delinqüència juvenil?

Volent fer llum sobre aquesta qüestió, Ezell (2007) va posar a prova dues hipòtesis. La primera es basava en la **teoria de Gottfredson i Hirschi** (1990) de l'autocontrol, potser la més representativa de la posició o model que s'ha anomenat *població heterogènia*, segons la qual el grau de continuïtat en els patrons delictius al llarg del temps resulta de les diferències invariants en el temps que hi ha en els individus, és a dir, de la propensió immutable d'aquests individus a participar en les activitats delictives. Així, els subjectes amb una alta propensió per al crim tenen una probabilitat més gran de començar a delinquir a una edat més primerenca, amb més intensitat, i a continuar-hi més temps en l'edat adulta, i viceversa. El corollari d'això que acabem de dir és que, si controlem les diferències individuals, el passat recent en el delicte no serveix per a predir l'activitat delictiva posterior.

L'altre model, **dependent de l'estat** (*state dependency*), en canvi, assegura que els canvis en les situacions o estats tenen una influència més gran sobre el delicte que comet el subjecte en cada etapa de la vida. Per descomptat, aquests autors també assenyalen que una vida precoç i continuada de delictes porta a una gran continuïtat antisocial durant els pròxims anys, però consideren – a diferència de la posició anterior – que l'activitat delictiva recent es relaciona causalment amb la delinqüència subsegüent. “Més específicament, s'afirma que l'activitat delictiva recent transforma les «circumstàncies de vida locals» i promociona la persistència en el delicte” (Ezell, 2007, pàg. 30). La teoria més coneguda d'aquesta perspectiva és la representada per Sampson i Laub del control social informal.

Si el model de la propensió té raó, la delinqüència juvenil, la seva precocitat i intensitat, està més estretament relacionada amb el progrés del desistiment en l'edat adulta. En canvi, si en té el model de les circumstàncies actuals de la vida adulta, o dependent de l'estat, la delinqüència exhibida en l'etapa adulta abans de la fase de risc (quan el subjecte està en llibertat i pot delinquir) és la que presenta més relació amb el desistiment.

Precisament, per a provar la rellevància d'aquestes dues perspectives, Ezell va avaluar la delinqüència de 1.989 homes que havien estat alliberats del sistema de justícia juvenil de Califòrnia el 1980, i va observar quants arrestos tenien quan van fer vint-i-cinc, trenta i trenta-cinc anys, prenent en consideració el temps que havien estat en llibertat i anotant quant temps havia passat fins que van tornar a reincidir. Així, doncs, i en les seves pròpies paraules:

“La variable dependent va ser la durada del temps (calculat en dies) entre l'inici del període de risc (als vint-i-cinc, trenta i trenta-cinc anys) i l'ocurrència del pròxim arrest” (pàg. 32).

El pes de l'històric juvenil va quedar evidenciat en el fet que entre els individus que pel fet de ser a la presó no van poder prendre part en aquest estudi predominaven els que tenien més arrestos en la seva època juvenil, i també va mostrar que havien estat arrestats en aquells anys com a mitjana un any abans.

No obstant això, en l'explicació del desistiment, es van observar diverses coses rellevants. De les funcions de supervivències trobades per a aquests tres períodes es va observar que, si els delinqüents estaven sense arrestos durant el primer any de llibertat, les probabilitats de continuar-hi augmentaven durant la resta dels anys d'aquest període. A l'entorn dels vint-i-cinc anys reincideix aproximadament un 46%, mentre que en el període que va des del tercer any fins al quart en cada època de risc (vint-i-cinc, trenta i trenta-cinc anys) el percentatge de reincidents se situa entorn del 5%.

Un altre resultat important va ser que el nombre de dies que de mitjana els subjectes es mantenen en llibertat sense nous arrestos augmentava amb l'edat: després de sortir de la jurisdicció juvenil, entorn dels divuit anys, la mitjana és de 368 dies; als vint-i-cinc anys és de 443; als trenta, de 775, i després dels trenta-cinc, de 1.344. Així, doncs, sembla clar que a mesura que augmenta l'edat del subjecte també augmenta el temps que dedica a fer altres activitats, diferents de les delictives.

Un altre resultat rellevant va ser que, després de tenir controlat l'efecte dels antecedents delictius juvenils, els antecedents delictius recents del subjecte van quedar com a predictors sòlids del risc futur de reincidència, una troballa que coincideix amb la perspectiva de les teories de la dependència de l'estat. Alternativament, l'històric juvenil i l'any en què es comença a delinquir en la joventut no van predir el risc de reincidència en l'edat adulta.

La conclusió de l'autor és que, si bé tant la teoria de Gottfredson i Hirschi (1990) com la de Sampson i Laub (1993) predeien que amb l'edat disminueix la delinqüència del subjecte, el fet que els delictes previs recents fossin predictors clars de la continuació de la carrera delictiva abona clarament la perspectiva que els esdeveniments que passen després a la vida tenen més relació amb el present que el presumible potencial criminogen que evidencien el subjecte en l'etapa juvenil. Per a Gottfredson i Hirschi, que plantegen una capacitat criminògena invariant, el fet que els subjectes cada vegada triguessin

més a delinquir és difícil d'explicar; en canvi, des de la teoria del control social informal és molt més fàcil: com més temps passa un en llibertat, més temps dedica a les activitats convencionals i més difícil li resulta tornar a reincidir. Això ens ha de fer reflexionar també sobre la moltes vegades esmentada estabilitat del comportament agressiu o violent: hi ha estabilitat en el sentit que un augment de la delinqüència prèvia anuncia un augment de la delinqüència futura. Aquesta estabilitat, però, té límits, i hi ha molta heterogeneïtat en els desenvolupaments vitals que segueixen els subjectes. El desistiment, en efecte, sembla més un procés que es va forjant que no un pas abrupte que sobrevé en el temps amb caràcter únic i irreversible.

2.2. Conclusions

Del que hem exposat en aquest apartat n'hem d'extreure les conclusions següents:

1) Una delinqüència juvenil precoç i intensa es relaciona amb una vida de delictes més llarga. En la investigació revisada, la majoria dels subjectes que estaven empresonats tenien molts antecedents en els seus anys juvenils, i havien començat a delinquir de manera més precoç.

2) No obstant això, hi ha una gran heterogeneïtat en les carreres delictives, i determinats subjectes que comencen molt aviat poden divergir en el desenvolupament delictiu posterior.

3) Sembla evident que com més temps estigui sense delinquir una persona, més difícil li serà tornar a reincidir, i aquest procés és especialment cert a mesura que s'incrementa l'edat.

4) Els factors de protecció, com que redueixen l'impacte dels factors de risc, tenen un paper central en el desistiment de la carrera delictiva. La taula següent mostra els que sembla que són més importants avui dia:

Taula 3. Variables que són fortes candidates a tenir efectes protectors contra la violència juvenil

Factors individuals

- Intel·ligència superior a la mitjana
- Actituds positives envers la família i l'escola
- Cognicions i creences socials no propenses a l'agressió
- Baixa impulsivitat i temperament fàcil
- Baix ADHD (trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat)
- Més ansietat i tímidesa
- Ritme cardíac alt
- Alta activitat de la MAO-A (monoamina-oxidasa)

Factors familiars

- Estreta relació amb almenys un dels pares
- Intensa supervisió dels pares
- Desaprovació dels pares de la conducta agressiva
- Baix càstig físic
- Intensa participació en activitats familiars
- SES de la família superior a la mitjana
- Models familiars d'afrontament constructiu
- Actituds positives dels pares envers l'educació dels nens

Factors escolars

- Bon rendiment escolar
- Vinculat amb l'escola
- Forta motivació en la feina
- Aconseguir l'educació superior
- Suport i supervisió dels professors
- Normes clares a les aules
- Clima escolar positiu

Factors entre iguals

- Bons amics no desviats
- Grups d'iguals que desaproven l'agressió
- Participació en grups religiosos
- Aïllament social

Factors del veïnat o barri

- Barri no desfavorit
- Barri no violent
- Cohesió i control social informal

3. La predicció de la delinqüència juvenil

L'any 2002, James Bonta va escriure un article molt important per al tema de què tractem en aquesta assignatura. El contingut va versar sobre els criteris que, segons ell i els teòrics de la predicció que representava, s'haurien d'exigir a l'hora de construir i aplicar en l'àmbit de la delinqüència els instruments que tinguessin com a meta l'avaluació del risc. En les línies que hi ha a continuació farem un resum dels punts més excel·lents d'aquest treball, amb diverses ampliacions preses d'altres treballs, i en particular de la tercera edició del clàssic d'Andrews i Bonta (2002), *The Psychology of Criminal Conduct*.

En l'apartat següent ens ocuparem del diagnòstic de la psicopatia i del fet que fer-ne una valoració pot constituir un complement excel·lent de l'estimació del risc que recomanen els autors. A més, per la indubtable importància que té en l'explicació de la reincidència violenta, la predicció de la psicopatia té una repercussió molt notable en l'elaboració dels programes de tractament, però d'això ens n'encarregarem en un altre mòdul d'aquesta assignatura.

Primer, però, ens hem d'ocupar del model general d'explicació de la delinqüència d'Andrews i Bonta, ja que s'hi enclouen els fonaments teòrics del seu model de predicció del risc.

3.1. El model general de la conducta criminal

Seguirem l'exposició que fa Corb (2011). Aquest model vol explicar els processos que condueixen al delictes mitjançant una perspectiva social i comunitària. L'escola, la família, el grup d'iguals i la comunitat són els agents del procés de socialització que interactuen recíprocament entre si i que han de ser considerats en la tasca de predir la conducta. De la mateixa manera, la gènesi de la conducta delictiva s'explica en concret mitjançant el reforç personal, interpersonal i comunitari que rep el menor, el qual, al seu torn, en un context més ampli, també està influït per variables com el gènere, el sexe, l'edat o la raça.

Aquest model neix de l'aspiració d'estudis inicials en dècades passades de determinar les causes de la delinqüència, establint una relació causal entre les circumstàncies particulars dels menors i els seus actes. Un dels estudis pioners en aquest camp va ser el de Glueck i Glueck (1950), en què van comparar un grup de 500 menors de deu a disset anys amb actes delictius, amb 500 menors d'un col·legi. En aquest estudi, els autors ja van diferenciar uns factors centrals com a responsables en bona part de la conducta delictiva, això és, antecedents delictius en els pares, pautes educatives deficientes i impulsivitat, i van arribar a la conclusió que l'efecte dels factors és additiu, com apuntaran els estudis posteriors de la mateixa temàtica.

Així i tot, hi havia la idea que els factors estàtics, referits als factors difícils de modificar en la vida de l'individu, exercien més influència que no pas els dinàmics, és a dir, els modificables, a l'hora de reincidir. Per a intentar esclarir això, Gendreau i altres (1996) van dur a terme una important metanàlisi de més de 130 estudis i prop de 750.000 infractors en el seguiment de la reincidència en menors a partir dels divuit anys. Aquest estudi volia determinar el paper dels factors de risc en la reincidència, a partir de la distinció que van fer Andrews i Bonta (2006). En l'estudi, els millors predictors de la reincidència van ser la història criminal adulta, el diagnòstic de personalitat antisocial, les amistats delinqüents i les actituds antisocials. Dels predictors amb resultats significatius oposats, van aparèixer vuit factors que es van classificar en factors dinàmics i estàtics. Malgrat que totes dues categories van ser significatives, hi havia certa superioritat en els factors dinàmics, amb una correlació mitjana de 0,13 enfront de 0,11 dels factors estàtics. En aquesta metanàlisi, es va obtenir el coeficient més alt de mitjana per als estudis que havien fet servir diferents factors en la predicció de la reincidència, en lloc de centrar-se en un únic factor, i va indicar que la predicció augmenta amb el nombre de factors afegits. La majoria dels factors de risc, aïlladament, presentaven baixa correlació amb la delinqüència futura, però en canvi, quan s'unien diversos factors, l'efecte era exponencial, és a dir, molt més gran que la seva suma.

De la mateixa manera, a partir de diferents metanàlisis en la predicció de la reincidència, s'han seleccionat els **factores emergents de risc** més importants i més significatius de l'activitat delictiva d'aquestes investigacions. Aquests factors, estàtics i dinàmics, es recullen en el model general psicològic, social i de personalitat de la conducta criminal, d'Andrews i Bonta (2006). Els factors amb més valor són els següents:

- Actituds procriminals o antisocials, valors, creences i estats cognitivoemocionals.
- Relacions antisocials i poques relacions prosocials.
- Factors temperamentals i de personalitat en relació amb l'activitat criminal (impulsivitat, actiu, baixa capacitat en la resolució de problemes o en les habilitats d'autoregulació).
- Història de comportament antisocial des d'una edat primerenca.
- Factors familiars que inclouen delinqüència i problemes psicològics en la família d'origen (baix nivell de cohesió, baixa supervisió parental, etc.).
- Baixos nivells d'educació personal, vocacional o recursos econòmics.

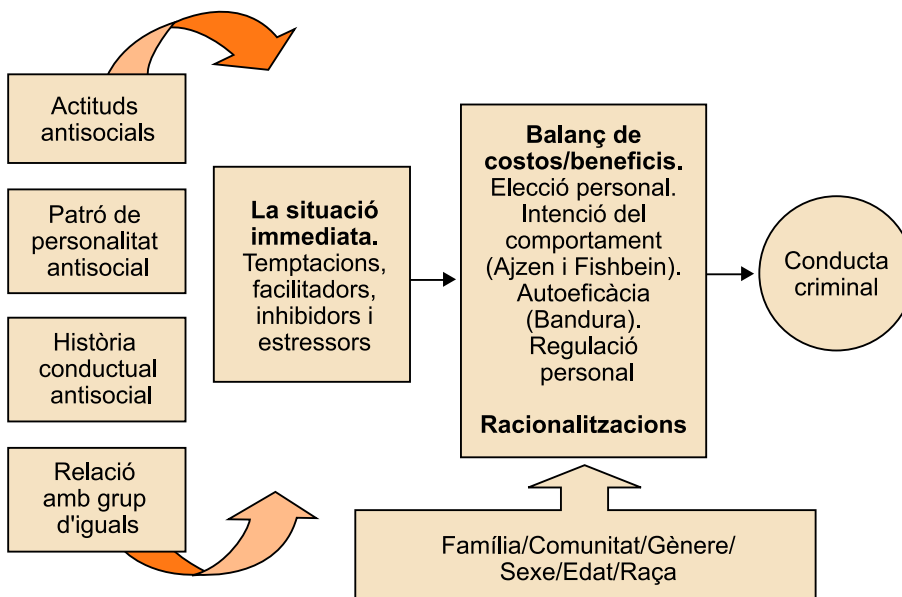
En l'actualitat, aquests quatre factors continuen essent els predictors més importants de la reincidència, això és, la història delictiva passada, l'estil de personalitat antisocial, les actituds antisocials i les amistats antisocials, també anomenats *the big four* (els quatre grans) per Andrews i Bonta (2006). Els estudis anteriors troben que aquests quatre factors van seguits d'un altre grup de factors amb correlacions moderades, això és, circumstàncies familiars deficitàries, àrea d'educació i ocupació, àrea d'abús de substàncies i àrea d'oci i temps lliure, també anomenats *the central eight* (Andrews i Bonta, 2006). Aquestes

vuit àrees principals coincideixen amb les plantejades en l'inventari IGI-J. La història prèvia de conductes delictives incrementa l'aparició de conductes futures d'aquest tipus. Si en el passat un menor va obtenir més beneficis que penalitzacions per la seva conducta, augmentarà la seva autoeficàcia. La personalitat i les actituds marquen la direcció del comportament, racionalitzen i expliquen la conducta, i són la base del control personal.

Les amistats antisocials regulen i modelen mitjançant la pressió del grup el que es considera correcte o no amb recompenses i càstigs; així, el menor va interioritzant les conductes delictives en cas que el seu grup de referència sigui antisocial. La història prèvia de conductes delictives també incrementa l'aparició de conductes futures d'aquest tipus, si en el passat van tenir més beneficis que penalitzacions, de manera que augmenta la seva autoeficàcia.

D'aquesta manera, les diferències individuals s'explicarien segons els factors de risc de cada menor: com més factors de risc, més probabilitat que es desenvolupi la conducta delictiva. Aquests factors influeixen en la situació immediata, en el determinat moment i context de la situació, és a dir, en l'aquí i l'ara. És llavors quan el menor analitza la situació segons el balanç de costos i beneficis percebuts, i segons aquestes racionalitzacions i la definició de la situació esdevinguda, tria cometre l'acte delictiu o no (Andrews i Bonta, 2006).

Figura 1. Model general psicològic, social i de personalitat de la conducta criminal

Font: adaptat d'Andrews i Bonta (2006)

3.2. Directrius per a l'estimació del risc

Bonta (2002) comença recordant que l'avaluació dins de les institucions correccionals té diferents metes molt rellevants, com determinar si un intern té risc de cometre un suïcidi, si un candidat a llibertat condicional està en condicions de tornar a la comunitat sense delinquir una altra vegada, o esbrinar si un delinqüent progressa adequadament dins d'un programa determinat de tractament. El seu interès, però, se centra en l'avaluació del risc de la rein-

cidència, i a l'efecte de fer aquesta feina de la manera més eficaç i eficient, proposa que els investigadors i professionals segueixin una sèrie de principis, basats en les troballes de la investigació.

Aquests principis són els següents:

1) **L'avaluació s'ha de basar en mesures actuarials del risc.** Les mesures actuarials són estructurades, quantitatives i estan vinculades empíricament amb criteris rellevants. Bonta critica proves com la Bender-Gestalt o l'MMPI, que, malgrat l'ús estès que se'n fa en les presons adultes i juvenils, han demostrat que no tenen gaire capacitat predictiva, justament perquè no poden ser considerades de cap manera instruments actuarials d'avaluació del risc, que són els que han demostrat una superioritat manifesta en la predicció de la reincidència (Grove i Meehl, 1996), i en àmbits més específics com els delinqüents amb patologies mentals (Bonta, Law i Hanson, 1998) i els delinqüents sexuals (Hanson i Bussière, 1998). Bonta considera que el mètode clínic –oposat a l'actuarial– no es pot fer servir juntament amb l'estadístic, perquè quan hi ha discrepàncies l'un ha de ser capaç de triar una metodologia en detriment de l'altre.

La superioritat de l'avaluació del mètode actuarial sobre el clínic –que ja hem assenyalat al començament d'aquest mòdul– queda patent en la taula 4, en què es reuneixen les comparacions principals entre totes dues metodologies:

Taula 4. La superioritat de les avaluacions actuarials del risc: evidència metanalítica

Estudi	Criteri	Clínica	Actuarial
Bonta i altres (1998)	Reincidència general	$r = .03$	$r = .39$
	Reincidència violenta	$r = .09$	$r = .30$
Hanson i Bussière (1998)	Reincidència sexual	$r = .11$	$r = .42$
Grove i altres (1995)	Índex general	Favorable: 6%	Favorable: 46%
Mossman (1994)	Violència	AUC* = .67	AUC = .78

*AUC és la sigla de l'expressió *area under the curve* (àrea sota la corba), que revela el potencial predictiu de la prova: considerant que un instrument prediu el mateix que l'atzar amb una AUC del 50%, la predicció més bona es donaria amb una prova que arribés al 100%. Font: elaboració pròpia

2) **L'avaluació del risc ha de demostrar validesa predictiva.** En l'àmbit forense, la validesa predictiva és la més important. Hi ha proves àmpliament usades, com l'MMPI o l'inventari clínic multiaxial de Millon, que gairebé no tenen estudis dedicats a subjectes delinqüents, principalment perquè no van ser dissenyades per a mesurar la reincidència, sinó per a altres propòsits, com avaluar la personalitat i la patologia dels individus. Fins i tot hi ha instruments que van néixer per a fer-los servir en contextos penitenciaris, com l'HCR-20 (Webster i altres, 1997), que no disposen de gaire informació sobre aquest tipus de validesa.

3) Cal fer servir instruments que siguin directament rellevants per a la conducta delictiva. Bonta (2002) assenyala que en l'àmbit forense hi ha dos tipus de conductes que són importants: a) la violació de les normes i nous delictes, i b) el desequilibri emocional. La majoria dels psicòlegs estan entrenats per a pensar que la segona conducta porta a la primera, cosa que no és certa. Una altra raó de la renuència dels psicòlegs a adoptar instruments centrats específicament en la conducta delictiva es troba en el corporativisme, en la seva idea que el que fan servir els psicòlegs ha de requerir un entrenament exhaustiu i específic, cosa que tampoc no és certa:

“Malauradament, la investigació suggereix que els tests favorits dels psicòlegs no són gaire bons [en l'avaluació del risc] comparats amb les escales específiques d'avaluació de la delinqüència, que poden ser completades per professionals no psicòlegs després d'uns quants dies de formació”.

Bonta (pàg. 361)

4) Cal seleccionar instruments derivats d'una teoria rellevant. Bonta repassa molt generalment els principals paradigmes teòrics que expliquen la delinqüència, i arriba a la conclusió que ni el paradigma sociològic (representat per teories com l'anomia o l'etiquetatge) ni el paradigma psicopatològic (que agrupa teories que posen l'èmfasi en aspectes emocionals, biològics o cognitius en la causació del delictes) han pogut elaborar instruments amb una bona capacitat predictiva de la delinqüència. Com a suport d'aquesta argumentació esmenta diferents metanàlisis que s'han fet, en què aquestes variables –particularment les psicològiques– han demostrat una mida de l'efecte feble o, a tot estirar, moderada; per exemple, una $r = .10$ per a intel·ligència (Cullen, Gendreau, Jarjoura i Wright, 1997), o una $r = .05$ per a factors de “pertorbació psicològica” (Gendreau i altres, 1996). En canvi, “el model general de l'aprenentatge social i de la personalitat presentat per Andrews i Bonta (1998) és un exemple d'una teoria que té suport empíric i aplicacions pràctiques. Dins d'aquest model, hi ha diferents factors o camins que porten a la delinqüència, i uns camins són més importants que d'altres” (pàg. 363).

Bonta comenta la solidesa dels estudis predictius basats en aquest model. Per exemple, la metanàlisi feta per Gendreau i altres (1996) va trobar que els predictors van mostrar una potència que estava d'acord amb el que postulava la teoria d'Andrews i Bonta, i en particular amb els que aquests autors anomenen *els quatre grans*, és a dir, la història delictiva, la personalitat antisocial, les actituds antisocials i el suport social per a delinquir. També diu que els programes de tractament que s'adhereixen als principis de l'aprenentatge social són més efectius en la reducció de la reincidència que els que no ho fan (Andrews i Bonta, 1998), incloent-hi delinqüents amb patologies (Bonta i altres, 1998) i delinqüents sexuals (Hanson i Bussière, 1998).

En la seva argumentació, Bonta assenyala que hi ha dos instruments que han provat que són bons predictors de la delinqüència, i que també tenen una base teòrica rellevant: es tracta de la PCL-R de Hare (vegeu Hart, Hare i Forth, 1993) i la *Violence Risk Appraisal Guide* (VRAG), de Harris, Rice i Quinsey (1993), que

en una part substancial es va basar en la prova de Hare. No obstant això, la prova feta pels autors del model de l'aprenentatge social i la personalitat de la delinqüència, l'LSI-R, "és l'instrument per a l'avaluació dels delinqüents més fonamentada en la teoria de què avui es pot disposar" (pàg. 365), i té el suport, pel que fa a la capacitat predictiva, d'un nombrós grup d'estudis (Gendreau i altres, 1996; Andrews i Bonta, 1998; Gendreau, Goggin i Smith, 2002).

5) Cal avaluar diferents dominis. La conducta delictiva té moltes causes, i per això els instruments d'avaluació del risc han d'avaluar múltiples dominis de risc. Andrews, Wormith i Kiessling (1985) han demostrat que l'avaluació de diferents àmbits de risc millora la capacitat de predicció. L'LSI-R consisteix en deu subcomponents dirigits a avaluar les principals àrees o dominis de risc associades amb la conducta delictiva.

6) Cal avaluar les necessitats criminògenes. Les necessitats criminògenes són aspectes que, quan canvien, s'associen a canvis en la conducta delictiva (Andrews, Bonta i Hoge, 1990). Es tracta de factors de risc dinàmics, que són importants tant per a la predicció com per al tractament dels delinqüents. Pel que fa a la predicció, els factors dinàmics es diferencien dels estàtics en el fet que aquests –com passa amb els fets del passat o l'edat i el sexe– no canvien o solament ho fan en un sentit, però ha demostrat una capacitat predictiva semblant: en la metanàlisi de Gendreau i altres (1996), la mida de l'efecte mitjà dels factors estàtics va ser de .11, mentre que el dels dinàmics va ser de .13. Dels instruments d'avaluació del risc que incorporen tant factors de risc estàtics com dinàmics se'n diuen *escales de risc-necessitats*.

7) La PCL-R i l'LSI-R són d'aquest tipus, i totes dues tenen resultats semblants pel que fa a la capacitat de predicció de la reincidència (Gendreau i altres, 2002). Ara bé, si les escales dinàmiques prediuen de manera semblant a la de les estàtiques, quins beneficis obtenim de fer servir els factors dinàmics? Bonta escriu això:

"La raó és que les avaluacions de risc i necessitats serveixen per a establir els objectius per al tractament correccional. Els oficials de *probation*, els que treballen a les presons i els que s'encarreguen dels programes de tractament necessiten saber quines han de ser les metes a què han d'arribar en l'elaboració dels programes individualitzats dels delinqüents [*case management plans*]. La bibliografia sobre la rehabilitació dels delinqüents mostra que la reducció de les necessitats criminògenes s'associa amb una reducció de la reincidència".

Andrews i Bonta (1998, pàg. 368)

Precisament, de la capacitat de disminuir la reincidència o, dit d'una altra manera, de predir una disminució de la conducta delictiva gràcies a la modificació dels factors de risc dinàmics, Bonta i el seu grup en diuen *validesa dinàmica*. Això és justament el que mostra la prova LSI-R: diversos estudis assenyalen que els canvis en les puntuacions d'aquest instrument, que corresponen a una modificació dels factors de risc dinàmics, s'associen a canvis en les taxes de reincidència (Raynor, Kynch, Roberts i Merrington, 2000).

Així, doncs, és possible que un instrument mesuri una necessitat criminògena predictora de la delinqüència, com, per exemple, l'abús de l'alcohol, però que malgrat això no disposi de validesa dinàmica, és a dir, no serveixi per a avaluar els canvis associats amb la conducta delictiva com a conseqüència dels canvis produïts en aquesta necessitat o factor dinàmic. Bonta s'atura a considerar el factor "personalitat antisocial" com un element prominent en aquesta discussió: tradicionalment, aquest constructe es considera un factor estàtic, tant en la versió de la PCL-R com en la definició prevista per l'APA, en el DSM-IV. No obstant això, segons la seva opinió, aquest concepte es pot entendre com una cosa més dinàmica i mutable: la constel·lació de trets de temperament, de personalitat i de conducta, molts dels quals són dinàmics, com el baix autocontrol, les males habilitats de solució de problemes, la insensibilitat envers els altres o la conducta de risc (Andrews i Bonta, 2002). Més endavant ens ocuparem de la psicopatia com a factor de risc dinàmic i les possibilitats que té per al mesurament dels canvis producte del tractament.

Finalment, fins i tot si el tractament no és una de les prioritats de la institució correccional, les escales de risc-necessitats poden ser de gran ajuda per a controlar els canvis en els delinqüents i en les seves situacions que influeixen sobre el risc de reincidència. Una reavaluació periòdica en la prova de risc-necessitats ens permetria saber si podem dur a terme determinades decisions concernents a la gestió del cas. Per exemple, hem de sol·licitar el reingrés en un centre d'un subjecte que ha tornat a consumir alcohol? Aquestes qüestions i d'altres es veuran reflectides en la prova, i el fet de prendre-les en consideració ja és una decisió del professional.

8) Cal limitar els tests generals de personalitat i cognitius a l'avaluació de la capacitat de resposta (responsabilitat o *responsivity*). Els tests com l'MMPI o l'inventari de Millon (Inventari clínic multiaxial de Millon-III) tenen el seu lloc dins de l'àmbit forense, però no com a instruments de predicció del risc, sinó com a avaluadors de l'estil i les peculiaritats de l'aprenentatge dels delinqüents quan són exposats a un programa de tractament. Així, n'hi ha que són més capaços que d'altres d'aprendre material escrit, o necessiten una estructuració diferent de la informació, o bé, per la seva cultura, necessiten exemples o situacions diferents d'aprenentatge: "El principi de la capacitat de resposta estableix que l'estil i la forma de tractament s'han d'aparellar amb les característiques cognitives, personals i socioculturals de l'individu" (Bonta, 1995; Andrews, Bonta i Hoge, 1990).

9) Cal fer servir diferents mètodes per a avaluar els riscos i les necessitats. La raó d'això és simple: quan es fan servir diferents mètodes, la debilitat d'un instrument d'estimació del risc es pot compensar amb la fortalesa d'una altra prova o mètode. Hi ha quatre mètodes usats comunament per a l'avaluació dels delinqüents:

- a) test de llapis i paper;
- b) entrevistes;

c) observació de la conducta, i

d) informació procedent dels arxius. Tots quatre es poden combinar de diferents maneres per a millorar el mesurament dels riscos i necessitats dels delinqüents.

Hi ha investigacions que mostren la millora en els índexs de correlació entre els factors i la delinqüència quan se sumen diferents mètodes de mesurament (Andrews i altres, 1985).

10) Cal exercir la professió amb responsabilitat. Aquest principi és un cop d'atenció als professionals: com que una valoració de risc sol tenir efectes importants en la vida dels subjectes, els professionals encarregats d'aquestes estimacions s'han d'esforçar a ajustar la seva avaluació al potencial i a les possibilitats dels mètodes seguits.

11) Cal buscar l'estimació menys restrictiva. Els instruments de predicció són lluny de ser perfectes. Bonta (2002) ens suggereix que hem de seguir el principi de l'"alternativa menys restrictiva", i reservar solament la presó per als delinqüents que no es poden comportar amb èxit en la comunitat: en cas de dubte sobre el risc, hem de seguir el principi de l'estimació menys restrictiva. Les paraules del mateix Bonta són molt il·lustratives del problema i de la solució que ell recomana:

"L'avaluació del risc és una espasa de doble tall. Es pot fer servir per a justificar l'aplicació de càstigs molt severos o per a moderar el rigor de les condemnes [...]. Considerant els elevats índexs d'empresonament que experimentem, jo em pregunto de vegades si els instruments d'estimació del risc serveixen per a identificar els altament perillosos o si, per contra, serveixen per a justificar decisions que ja s'han pres".

Bonta (pàg. 375)

4. La valoració de la psicopatia en els joves

Més amunt hem vist que Bonta (2002) considerava molt important que el constructe de “personalitat antisocial” s’ampliés per a donar cabuda a aspectes com el temperament i l’autocontrol. Això era important perquè, segons la seva opinió, “en considerar-la en termes de riscos i necessitats, disposem d’una agenda més optimista per a tractar els delinqüents que presenten aquesta condició” (pàg. 369).

Loving (2002) és de la mateixa opinió, encara que no es para a pensar si la psicopatia es pot ampliar pel que fa a la consideració habitual que en tenen els professionals: entén que tal com és avaluada mitjançant la PCL-R, ja permet ser útil per al tractament dels delinqüents, i afirma això:

“Si introduïm la PCL dins d’un protocol d’avaluació, ens pot ajudar a l’hora de fer tasques de selecció i implementació de programes d’intervenció i en la presa de decisions durant tot el curs del tractament”.

Loving (2002, pàg. 281)

Loving, en particular, destaca la importància de saber definir programes de tractament que descansin en estratègies que tinguin com a meta que el delinqüent descobreixi el “que pot obtenir de benefici” si participa en el programa, i alhora que l’ajudi a no ficar-se en problemes. D’aquesta aproximació Young i altres (2000) n’han dit *egoisme il·lustrat* (*enlightened self-interest*). La idea d’una filosofia de tractament basada en aquest raonament és la següent: en lloc de mirar de modificar els aspectes interpersonals i afectius que predisposen el psicòpata a actuar de manera antisocial i aprofitada, com l’empatia o el sentiment de culpa –la modificació dels quals fins avui no s’ha revelat possible–, ha de fer servir un model de regulació de la conducta que destaquï la **contenció de les conductes disruptives i la promoció de conductes positives** que li resultin atractives, això és, que incideixin en el desenvolupament d’una autoestima no relacionada amb l’execució d’actes nocius.

D’altra banda, la planificació del tractament es pot veure beneficiada no solament per la consideració de la puntuació total, sinó atenent les puntuacions derivades dels factors, i també per l’estudi individualitzat dels ítems. Per exemple, un jove que obtingui una puntuació de 2 en impulsivitat i un 0 en manipulació és evident que no presenta les mateixes necessitats d’intervenció que un que obté just el contrari. D’altra banda, un noi que obtingui una puntuació moderadament alta però que destaquï en el factor 2 (estil de vida asocial) té un perfil diferent del que presenta un factor 1 (àmbit de personalitat) elevat però un baix factor 2.

En els objectius d'intervenció, però, no solament hi pot ser útil la PCL-R. Bonta (2002) destaca la utilitat d'aquest instrument per a avaluar el que ell anomena *principi de la capacitat de resposta* (*responsivity*). El seu raonament és el següent. Els ítems de la PCL-R es poden distribuir en tres grups. En primer lloc, tenim els elements estàtics, com els problemes primerencs de conducta o la versatilitat delictiva. En segon lloc, ens trobem amb els ítems que es corresponen amb elements dinàmics, com escassos controls de conducta i mentida patològica. Finalment, tenim els elements que avaluen la capacitat de resposta (*responsivity factors*), com un grandiósentit del jo i un afecte superficial. Bonta assenyala que el fet de prendre en consideració aquestes qüestions d'estil d'aprenentatge pot ser vital per a l'èxit del tractament.

De fet, podem dir que Loving, en plantejar la importància de l'aproximació de tractament en els psicòpates de l'"egoisme il·lustrat" de Young, es refereix justament a un aspecte del que Bonta anomena *principi de la capacitat de resposta*, perquè explícitament reconeix que els psicòpates s'han de tractar amb programes que s'adeqüin a les seves característiques de personalitat, en aquest cas al seu narcisisme i egocentrisme. Això mateix és el que diu Bonta: amb aquests subjectes, les contingències de reforç dins de les sessions de grup s'han de controlar fèrriment, i també s'ha de posar una gran atenció als aspectes motivacionals i a la seva capacitat d'assumir una responsabilitat més gran per la seva conducta (Wong, 2000).

No obstant això, l'avaluació de la psicopatia en els joves s'ha de fer amb precaució, per diverses raons, entre les quals hi ha la connotació clarament pejorativa de "delinqüent incurable", i el fet que com que es tracta de joves hi ha el perill de considerar com a elements fixos de la personalitat determinats comportaments de durada limitada (tornarem a aquest punt en el mòdul 3 dedicat al tractament dels delinqüents).

5. Un exemple pràctic de predicció de la reincidència juvenil: l'IGI-J

A continuació farem una explicació detallada de la prova IGI-J. Més endavant disposareu d'un cas per a valorar aquesta prova, d'acord amb el protocol que figura en l'annex 1 i les instruccions de l'annex 2.

L'estructura de l'IGI-J es compon de set parts en què es materialitza aquest model (vegeu l'annex 1).

1a. part: avaluació de risc-necessitats

- Ens proporciona una llista de tots els riscos i necessitats que poden presentar els menors.
- Està composta de 42 ítems que en la bibliografia científica s'han identificat com els millors predictors de l'activitat delictiva en menors o joves.
- Els 42 ítems s'agrupen en vuit àrees: delictes i mesures judicials passades i actuals, pautes educatives, educació formal/ocupació, relació amb el grup d'iguals, consum de substàncies, oci/diversió, personalitat/conducta, i actituds, valors i creences.
- Dins de cadascuna de les categories, l'avaluador ha d'assenyalar els ítems que es poden aplicar al menor.
- En cada categoria també cal avaluar si hi ha factors protectors i en aquest cas assenyalar-ho.
- L'avaluador ha de descriure la font d'informació per a cada categoria (entrevista, buidatge d'expedient, test, informe tècnic, etc.).
- Hi ha un petit apartat de comentaris, en el qual l'avaluador pot descriure factors de risc i necessitats no representats en els ítems o ampliar la informació dels assenyalats.

2a. part: resum dels factors de risc-necessitats

- En aquest apartat obtenim quantitativament tant el nivell de risc global com el parcial de cada subescala.
- Hem de traslladar els nombres d'ítems assenyalats a cada categoria en la columna A i B.
- Comptant les X assenyalades podem determinar el nivell de risc.
- A continuació s'assenyalen els factors de protecció (no puntuen).
- Sumant les columnes podem obtenir els totals.

3a. part: avaluació d'altres necessitats i consideracions especials

Dins de l'àmbit familiar (11 ítems) i del jove (27 ítems), valorem alguns ítems rellevants que no es quantifiquen per al nivell de risc global o parcial, però sí que els hem de tenir en compte en el disseny del programa d'intervenció (PIEM). S'hi inclou un apartat de comentaris obert a l'avaluador, i un altre per a anotar consideracions especials relatives a necessitats especials per al tractament.

4a. part: avaluació del risc general / nivell de necessitats

Aquest apartat inclou el principi d'autoritat o de discreció del professional encarregat del cas, ja que, encara que l'instrument facilita l'avaluació del risc, l'última paraula sempre la té el professional: aquí és convidat a anotar la seva apreciació del risc i a argumentar-la. Pot ser que discrepi de l'obtinguda per l'instrument, però ha de raonar el perquè per a tenir-ho en compte a l'hora de dissenyar el PIEM.

5a. part: nivell d'intervenció

L'avaluador ha d'escriure el nivell d'intervenció adequat al cas d'acord amb el principi de risc. Aquest nivell es pot classificar-se en:

- 1) Administratiu/burocràtic
- 2) Intervenció mínima
- 3) Intervenció mitjana
- 4) Intervenció màxima

6a. part: pla de gestió del cas

- Fa referència als objectius específics que s'estableixen per a la intervenció i als mitjans per a assolir-los.
- Principi de necessitats: els objectius reflectits en el PIEM han d'anar dirigits als factors de risc dinàmics (necessitats criminògenes) identificats.
- Hem de tenir en compte els factors de protecció.

7a. part: revisió de la gestió del cas

En aquest apartat farem una avaluació qualitativa i quantitativa de la intervenció: tenim la possibilitat de veure gràficament si hi ha hagut moviment fruit de la nostra intervenció (abans/després), i valorarem com deriva o s'acaba la intervenció. L'objectiu és avaluar el progrés del PIEM.

Estudi de cas per a aplicar l'IGI-J

La Cristina és una adolescent de quinze anys que viu a Múrcia amb la seva mare. La menor entra en contacte amb el sistema judicial arran de la denúncia d'una professora seva per les múltiples amenaces i actes vandàlics que ha rebut de la Cristina. Entre els actes vandàlics hi ha que ha punxat les rodes del cotxe d'aquesta professora (una vegada) i que li ha escrit insults a la pissarra i al despatx, això últim en nombroses ocasions al llarg d'aquest any. Així mateix, la professora refereix que la menor fa tres

anys que repeteix i que el seu nivell de lectoescriptura és molt inferior en relació amb la resta de la classe. La Cristina ha passat per nombroses avaluacions del psicòleg del col·legi i s'ha comprovat que té una intel·ligència normal però que, no obstant això, presenta greus problemes d'atenció i un desinterès total pels estudis. Els professors han mirat d'advertir la mare de Cristina d'aquests fets, però no la troben gairebé mai casa i quan ho fan no hi manifesta cap interès.

Abans d'aquests fets, la Cristina havia manifestat una conducta apàtica davant els estudis i d'aïllament dels seus companys. No obstant això, no s'havia enfrontat mai abans a un professor o no n'havia agredit verbalment mai cap d'aquesta manera.

La Marta, la mare de la Cristina, exerceix la prostitució des de fa quatre anys. Abans havia treballat en una fàbrica de conserves, però van tancar i es va trobar amb una indemnització que amb prou feines li va cobrir les despeses. Va tenir moltes dificultats per a trobar una feina que li permetés mantenir la seva filla, que llavors tenia dotze anys. Finalment, va optar per la prostitució com a única sortida. Diu que vol deixar la prostitució, però que no ho fa perquè ara les possibilitats que té de trobar un altre tipus de feina són molt més petites, ja que al barri ja la coneixen i no desperta gaire simpatia. El pare de la Cristina no s'ha posat mai en contacte amb elles. Quan la Marta es va quedar embarassada, el pare va voler sempre que avortés, però com que ella no s'hi va avenir, ell va optar per desentendre's de la seva filla. Els pares de la Marta no van veure mai amb bon ulls el xicot de la seva filla i quan es va quedar embarassada tot van ser retrets per a ella. La mare sí que ha mirat de posar-se en contacte amb la seva filla i la seva néta en diverses ocasions i els ha enviat diners, sempre a esquena del seu marit. Des que l'àvia es va assabentar que la seva filla exercia la prostitució ha mirat d'emportar-se la Cristina amb ells, malgrat el que en pugui dir el seu marit. La Marta, però, no s'ha avingut mai a deixar-la-hi anar.

Pel que fa a la xarxa social de la Marta, trobem que té una bona amiga, la Silvia, antiga companya de l'empresa de conserves. Moltes vegades s'ha quedat amb la Cristina a la nit mentre la mare no hi era o l'ha ajudada a fer els deures alguna tarda. Afortunadament, la relació entre la Silvia i la menor és molt bona, bastant més que la que té amb la seva mare. Les disputes entre mare i filla són freqüents: la Marta demana a la seva filla que col·labori en la feina de casa, li retreu que estigui tot el dia mirant la televisió mentre "ella es mata per portar diners a casa" i li recorda una vegada i una altra que el seu pare no les estima i que per això les va abandonar. Per la seva banda, la Cristina li diu que s'avergonyeix d'ella i que per culpa seva a classe tothom l'esquiva. No obstant això, més que les disputes, el que predomina és la indiferència de l'una envers l'altra. Gairebé no estan mai plegades i quan hi estan és en habitacions separades. La mare arregla la casa, mentre que la menor es tanca a l'habitació a mirar la televisió o a escoltar música. D'una banda, la Marta no s'ha preocupat mai de si la Cristina fa o no fa els deures perquè diu que ja s'ocupa de prou coses per a cuidar-se també d'aquest tema i que per a això ja hi ha els professors. Per aquesta raó, no ha anat mai a cap reunió del col·legi, ni agafa les trucades d'atenció dels professors. D'altra banda, diu que ha desistit de fer-la col·laborar a casa, que és una nena rebel i que no s'hi pot fer res. Així mateix, davant les conductes per les quals la menor ha estat enviada al jutjat, la mare ha renegat en alguna ocasió de la seva filla i l'ha advertida: "Acabaràs com jo. És això el que vols? El teu cap no dona per a més, ho sé, però mira de no ser el ruc de la classe. No vull estar-me gastant diners per a res". No obstant això, no l'ha castigada, ja que pensa que no serviria de res. La Cristina mira de no ser a casa quan arriba la seva mare o mira de tancar-se a l'habitació per no haver de sentir els seus comentaris perquè fan que li tingui ràbia i odi. La menor, però, diu que l'estima, que és l'única persona que té, juntament amb la Silvia, i que si no fos per ella no haurien tirat endavant. Per la seva banda, la Marta també diu que l'estima, però reconeix que no sap com se n'ha de cuidar i que li costa molt mostrar-se afectuosa, que sap que és important rebre aquest afecte perquè ella el va trobar a faltar dels seus pares, però que no sap com donar-l'hi. Així mateix, diu que no la pot entendre més del que ho fa.

En relació amb la xarxa social de la Cristina, trobem que no té amics al col·legi. La menor sempre ha mostrat un caràcter molt retret i poc afectiu. Havia tingut dues amigues de classe, però no les conserva. La Cristina rep moltes crítiques dels seus companys amb insults tant per a ella com per a la seva mare. I això ha incrementat el seu retraïment i aïllament de tots ells. En aquest últim any, des que va escriure els insults a una professora i li va punxar les rodes del cotxe, s'ha guanyat el respecte d'alguns companys de classe. Aquest fet ha motivat nous actes vandàlics en la Cristina al llarg d'aquest any. Això, però, no ha fet que tingui nous amics, passa sola les hores del pati i sovint salta la tanca del pati per passejar pels carrers de més a la vora.

Pel que fa a la professora agredida, la menor diu que l'odia per haver-la ridiculitzat a classe dient-li que no aconseguirà mai passar de curs. No tots els professors li donen tan poc suport, però; en concret, el professor de matemàtiques s'ha mostrat molt sol·lícit envers la Cristina i s'ha ofert nombroses vegades a fer-li classes de repàs.

La menor, encara que té certa simpatia per aquest professor, no vol anar a aquestes classes per por que els companys la desqualifiquin encara més.

En relació amb els interessos de la Cristina, diu que li agradaria ser cantant. Té una gran il·lusió sobre aquest tema, i desitja acabar el col·legi per posar-se a treballar i així poder-se pagar unes classes de cant. Fins fa dos anys anava al conservatori, amb bones qualificacions, però ho va haver de deixar perquè la seva mare ja no li ho podia pagar. Els professors del conservatori diuen que la Cristina tenia moltes possibilitats i que, encara que li costava ser disciplinada, hi tenia facilitat i finalment aconseguia mantenir-se al ritme dels seus companys. Mentre va ser al conservatori (quatre anys), tenia unes amigues que també cantaven en la coral i que encara hi són. Des de llavors, hi ha quedat un parell de vegades, però ara ja fa temps que no en sap res.

Finalment, pel que fa a la mesura imposada per les conductes antisocials presentades, la menor haurà de fer tasques socioeducatives durant dotze mesos. La decisió d'aquesta mesura es justifica pel caràcter lleu dels delictes, l'escassa trajectòria vandàlica de la Cristina i, especialment, pel marcat fracàs escolar que presenta.

6. Un cas de predicció rellevant: la violència contra la dona

En els últims anys, la investigació ha fet un considerable esforç per predir els factors de risc associats amb l'homicidi de la parella o exparella, pel fet comprovat que la major part de les dones assassinades ho són per homes que hi mantenen o hi mantenien relacions amoroses (Campbell i altres, 2007). No obstant això, es tracta d'una empresa difícil, perquè el nombre de mortes per aquesta causa és estadísticament molt baix (a Espanya, entre cinquanta i setanta cada any); en altres paraules, la taxa de base és escassa, i això exigeix que els instruments que es fan servir per a predir aquest risc tinguin una capacitat predictiva molt elevada: **com menys freqüent és un fet, més difícil és predir-lo**. Una altra conseqüència d'això és que els investigadors haurien d'incloure una base de dades de milers de casos per a poder trobar factors amb prou poder discriminant.

Es per això que una estratègia d'investigació més accessible per a investigar l'homicidi perpetrat per la parella o exparella (d'ara endavant, HPP) és l'estudi controlat de cas. Per exemple, Campbell i altres (2009) van entrevistar dones que havien sobreviscut a un intent d'HPP i també persones que havien conegut les víctimes que van ser efectivament assassinades (comparació d'homicidi consumat enfront d'intentat). La seva investigació va revelar dues conclusions interessants. La primera és que els factors de risc que eren presents en els intents d'un HPP eren molt semblants als que predeïen HPP que van arribar a consumir-se. La segona és que menys de la meitat de les víctimes que no van morir com a conseqüència de l'homicidi havien informat les autoritats o els serveis socials i de salut mental d'actes de violència previs o d'amenaçes. D'això se'n deriva el fet que hi va haver moltes dones que no van tenir l'oportunitat que la seva situació fos avaluada en termes del risc en què es trobaven, i per això no van rebre cap mena d'assistència.

Els estudis dels homicides de parelles assenyalen una prevalença significativa tant de **problemes mentals com de conducta antisocial**. Els precursors o factors de risc sembla que són consistents en molts països, i no únicament en els occidentals. En l'actualitat es considera que molts dels factors que prediuen la violència de parella també poden predir l'homicidi, com els que podeu veure al marge.

Predictors de la violència i de l'homicidi de la parella

- Història d'agressió dins i fora de casa.
- Conducta antisocial general.
- Abús de substàncies.
- Presència de trastorn mental o de personalitat.
- Valoració del risc per part de la dona.

Eke i altres (2011) van fer un estudi interessant on van analitzar 146 casos en què un home adult havia matat la seva parella (91 subjectes), o bé ho havien intentat però l'homicidi finalment no es va consumir (55 subjectes). La informació es va obtenir de la base de dades ViCLAS.

Es va tornar a observar que entre uns HPP i altres (consumats enfront de no consumats) no hi havia gaires diferències, amb la sola excepció dels suïcidis dels homicides, més presents en els HPP consumats, la qual cosa s'explicaria perquè la mort certa de la víctima faria que l'homicida interpretés la situació com a irreversible i, amb això, apreciés més la magnitud del que havia fet.

En conjunt, per a totes dues mostres, menys de la meitat tenia antecedents penals i en un interval del 13% al 18% presentaven un historial psiquiàtric. Entorn del 20% mostraven tant un historial delictiu registrat com antecedents psiquiàtrics, i un 24% no presentava cap registre penal o mental.

D'altra banda, els investigadors van tenir l'oportunitat de completar la informació disponible de trenta d'aquests casos fent ús de la informació que en tenia la policia, recollida durant la investigació. Van trobar que el 43% sí que tenia antecedents per haver agredit abans les seves dones, una informació proporcionada per algú de l'entorn de la víctima. Quan aquests trenta casos van ser examinats mitjançant l'escala estructurada ODARA (*Ontario Domestic Assault Risk Assessment*), que, com que solament conté tretze ítems, permet que la policia i altres responsables públics l'emprin fàcilment, van observar que tots els subjectes menys un apareixien en el rang de més risc de reincidir en un acte de violència contra les parelles o exparelles.

Què es pot concloure de tot això? En primer lloc, que moltes víctimes no tenen oportunitat de ser auxiliades perquè, senzillament, els seus casos no arriben ni a la policia ni als serveis socials ni a centres de salut. Aquesta dada sembla ferma en la investigació. En segon lloc, que, si bé la gran majoria dels agressors de dones no cometran homicidi, és important generalitzar l'ús d'instruments de predicció del risc de violència perquè aquests subjectes, quan puntuen en el segment alt de risc, són els candidats més probables de mostrar una violència més persistent i greu.

La base de dades ViCLAS

ViCLAS és l'acrònim de *violent crime linkage analysis system*, on es registren diverses variables dels homicidis al Canadà amb l'objectiu de facilitar la vinculació dels crims a l'efecte de la investigació policial.

Activitats

1. Elaboreu un petit assaig sobre l'alarma que causen els delinqüents sexuals i de quina manera el Codi penal a Espanya vol respondre al risc de la reincidència.
2. Empleneu l'inventari IGI-J d'acord amb el cas mostrat en el document, i amb l'ajuda dels apèndixs 1 i 2.
3. Busqueu un altre cas de delinqüència juvenil del qual pugueu obtenir prou informació; pot ser un llibre o una notícia extensa que hagi estat recollida en la premsa, o us en podeu inventar un vosaltres mateixos d'acord amb els vostres coneixements. Després empleneu l'IGI-J.
4. Esbrineu si en els centres de menors als quals teniu accés es fa servir algun mètode de predicció, i descriviu-lo.

Bibliografia

Bibliografia recomanada

Andrés Pueyo, A.; Redondo, S. (2007). "Predicción de la violencia: entre la peligrosidad y la valoración del riesgo de violencia". *Papeles del Psicólogo* (núm. 28, pàg. 157-173).

Un article molt complet que exposa els elements més importants de la predicció des del punt de vista teòric i aplicat.

Andrews, D. A.; Bonta, J. (2006). *The Psychology of Criminal Conduct* (4a. ed.). Cincinnati: Anderson.

El llibre en què apareix el model de predicció i els principis del tractament del model general de la conducta criminal, elaborat pels autors.

Ballesteros, A. i altres (2006). "Valoración actuarial del riesgo de violencia en centros penitenciarios". *Psicopatología Clínica, Legal y Forense* (vol. 6, pàg. 103-117).

Un exemple rellevant de la manera com es fa la investigació a Espanya mitjançant la perspectiva moderna de la valoració del risc de reincidència.

García Pérez, O. (dir.) (2008). *La delincuencia juvenil ante los juzgados de menores*. València: Tirant lo Blanch.

Un estudi de més de sis mil menors atesos pels jutjats de menors a Espanya, amb aportacions valuoses sobre la carrera delictiva i les mesures emprades per a la intervenció amb els delinqüents juvenils.

Garrido, V.; López, E.; Silva, T.; López, M. J.; Molina, P. (2005). *El modelo de la competencia social en la Ley de Menores*. València: Tirant lo Blanch.

Presenta un estudi de predicció de la reincidència en menors infractors i tota la informació sobre el protocol IGI-J.

Gunnison, E.; Mazerolle, P. (2007). "Desistance from serious and not so serious crime: a comparison of psychosocial risk factors". *Criminal Justice Studies* (núm. 20, pàg. 231-253).

Un estudi interessant que analitza com difereixen els factors de risc en funció del tipus de delinqüència (greu i general) en una mostra representativa. Inclou una discussió important sobre el desistiment.

Hoge, R.; Andrews, D. (2010). *Evaluation for Risk of Violence in Juveniles*. Nova York: Oxford University Press.

Un manual sobre l'avaluació del risc en delinqüents joves, realment pràctic.

Lösel, F.; Farrington, D. P. (2012). "Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence". *American Journal of Preventive Medicine* (pàg. 8-23).

Un article per als estudiants que estiguen interessats a aprofundir en els diferents tipus de factors de protecció.

Referències bibliogràfiques

Andrés Pueyo, A.; Redondo, S. (2007). "Predicción de la violencia: Entre la peligrosidad y la valoración del riesgo de violencia". *Papeles del Psicólogo* (núm. 28, pàg. 157-173).

Andrews, D. A.; Bonta, J.; Hoge, R. D. (1990). "Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology". *Criminal Justice and Behavior* (vol. 17, pàg. 19-52).

Andrews, D. A.; Bonta, J. (1998). *The psychology of criminal conduct* (2a. ed.). Cincinnati: Anderson.

Andrews, D. A.; Bonta, J. (2002). *The psychology of criminal conduct* (3a. ed.). Cincinnati: Anderson.

Andrews, D. A.; Bonta, J. (2006). *The psychology of criminal conduct* (4a. ed.). Cincinnati: Anderson.

- Andrews, D. A.; Wormith, J. S.; Kiessling, J. J.** (1985). *Self-reported criminal propensity and criminal behaviour: Threats to the validity of assessment and personality* (Programs Branch User Report). Ottawa: Solicitor General Canada.
- Ballesteros, A. i altres** (2006). "Valoración Actuarial del Riesgo de Violencia en Centros Penitenciarios". *Psicopatología Clínica, Legal y Forense* (vol. 6, pàg. 103-117).
- Bazemore, G.; Erbe, C.** (2004). "Reintegration and restorative justice: towards a theory and practice of informal social control and support". A: S. Maruna; R. Immerglott (eds.). *After crime and punishment* (pàg. 27-56). Portland, Or: William.
- Bonta, J.** (1995). "The responsibility principle and offender rehabilitation". *Forum on Corrections Research* (vol. 7, pàg. 34-37).
- Bonta, J.; Law, M.; Hanson, R. K.** (1998). "The prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders". *Psychological Bulletin* (vol. 123, pàg. 123-142).
- Campbell, J. C.; Glass, N.; Sharpe, P.; Laughon, K.; Bloom, T.** (2007). "Intimate partner homicide: review and implication of research and policy". *Trauma, Violence & Abuse* (vol. 8, pàg. 246-269).
- Campbell, J. C.; Webster, D.; Glass, N.** (2009). "The danger assessment". *Journal of Interpersonal Violence* (vol. 24, pàg. 653-674).
- Coleman, J. S.** (1988). "Social capital in the creation of human capital". *American Journal of Sociology* (vol. 94, pàg. 95-120).
- Cuervo, K.** (2011). *Menores en riesgo: Perfil y predicción de la reincidencia delictiva*. Tesi doctoral. Universitat Jaume I de Castellón.
- Cullen, F. T.; Gendreau, P.; Jarjoura, G. R.; Wright, J. P.** (1997). "Crime and the bell curve: Lessons from intelligent criminology". *Crime & Delinquency* (vol. 43, pàg. 387-411).
- Eke, A.; Hilton, N.; Harris, G.; Rice, M.; Houghton, R.** (2011). "Intimate partner homicide: Risk assessment and prospects for prediction". *Journal of Family Violence* (vol. 26, pàg. 211-216).
- Ezell, M.** (2007). "The effect of criminal history variables on the process of desistance in adulthood among serious youthful offenders". *Journal of Contemporary Criminal Justice* (vol. 23, pàg. 28-49).
- Gendreau, P.; Little, T.; Goggin, C.** (1996). "A meta-analysis of the predictors of adult recidivism: What works!". *Criminology* (vol. 34, pàg. 401-433).
- Gendreau, P.; Goggin, C.; Smith, P.** (2002). "Is the PCL-R really the «unparalleled» offender risk assessment measure?". *Criminal Justice and Behavior* (vol. 29, pàg. 397-426).
- Grove, W. M.; Meehl, P. E.** (1996). "Comparative efficiency of informal (subjective, impressionistic) and formal (mechanical, algorithmic) prediction procedures: The clinical-statistical controversy". *Psychology, Public Policy, and Law* (vol. 2, pàg. 293-323).
- Gottfredson, M.; Hirschi, T.** (1990). *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Glueck, E.; Glueck, S.** (1950). *Unraveling juvenile delinquency*. Nova York: Commonwealth Fund.
- Hanson, R. K.; Bussière, M. T.** (1998). "Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies". *Journal of Consulting and Clinical Psychology* (vol. 66, pàg. 348-362).
- Hilterman, E.; Andrés, A.** (2005). *Guía del HCR20*. Universitat de Barcelona.
- Hilton, N. i altres** (2004). "A brief actuarial assessment for the prediction of wife assault recidivism". *Psychological Assessment* (vol. 16, pàg. 267-275).
- Lösel, F.; Farrington, D. P.** (2012). "Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence". *American Journal of Preventive Medicine* (vol. 43, pàg. 8-23).
- Loving, J. L.** (2002). "Treatment planning with the Psychopathy Checklist-Revised". *International Journal of Offender Theory and Comparative Criminology* (vol. 46, pàg. 281-293).

Maruna, S.; Immarigeon, R.; Lebel, T. P. (2004). "Ex offender reintegration: Theory and practice". A: S. Marunna; R. Immarigeon (eds.). *After crime and punishment* (pàg. 3-26). Portland, Or: William.

Monahan, J. i altres (2000). "Developing a clinically useful actuarial tool for assessing violence risk". *British Journal of Psychiatry* (vol. 176, pàg. 312-319).

Putnam, R. (2001). *Bowling alone*. Nova York: Simon & Schuster.

Quinsey, V. L.; Harris, G. i altres (1998). *Violent offenders. Appraising and managing risk*. Nova York: Barnes & Nobles.

Raynor, P.; Kynch, J.; Roberts, C.; Merrington, S. (2000). *Risk and need assessment in probation services: An evaluation*. Londres: Research, Development and Statistics Directorate, Home Office.

Sampson, R. J.; Laub, J. H. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Sherman, L.; Farrington, D.; Welsh, B.; MacKenzie, D. (eds.) (2002). *Evidence-based crime prevention*. Nova York: Routledge.

Webster, C. D.; Douglas, K. S.; Eaves, D.; Hart, S. D. (1997). *HCR-20: Assessing Risk for Violence (Version 2)*. Burnaby, Canadà: Simon Fraser University, Mental Health, Law, and Policy Institute.

Annex

Annex 1. Inventari de gestió i intervenció per a joves (IGI-J)

Annex 2. Guia d'utilització per a la 1a. part: avaluació de riscos i necessitats

Inventario de gestión e intervención para jóvenes (I.G.I.-J)

Silva do Rosario, T.; López Martín, E.; Garrido Genovés, V. (2004)

Adaptado de Hoge, R.D.; Andrews; D.A.; Leschied, A.W. (2002). Youth Level of Service/ Case Management Inventory YLS/CMI.

Nombre del joven: _____	Sexo: V M	Edad: _____
Fecha de nacimiento: ___/___/___	Fecha de la evaluación: ___/___/___	

1ª Parte: Evaluación de riesgos y necesidades

El IGI-J es una forma de evaluación cuantitativa para el cribado de los atributos de los delincuentes juveniles y de las situaciones relevantes que puede ayudar a decidir sobre el nivel de intervención, supervisión y el tipo de programa más adecuado al caso. Dentro de cada subescala, marque con una “X” todos los ítems que considere estar presentes en la persona evaluada. Si se considera que la subescala contiene elementos que pueden ayudar a la reinserción del joven, indíquelo marcando el cuadrado “Factor Protector” con una “√”. Podrá encontrar explicaciones detalladas sobre el significado de cada ítem en el cuadernillo anexo.

1. Delitos y medidas judiciales pasadas y actuales:

- a. Tres o más medidas judiciales anteriores
- b. Incumplimientos y quebrantamientos de medidas judiciales
- c. Medidas en medio abierto
- d. Internamiento en centro de reforma
- e. En el expediente actual tres o más delitos

2. Pautas educativas:

- a. Supervisión inadecuada
- b. Dificultad en controlar el comportamiento
- c. Disciplina inapropiada
- d. Pautas educativas inconsistentes
- e. Malas relaciones (padre-joven)
- f. Malas relaciones (madre-joven)

Factor protector

3. Educación formal/Empleo:

- a. Comportamiento disruptivo en clase/trabajo
- b. Daños en la propiedad de la escuela/trabajo
- c. Bajo regimiento académico/laboral
- d. Problemas con el grupo de iguales
- e. Problemas con los profesores/superiores
- f. Absentismo escolar/laboral
- g. Desempleo /No busca empleo

Factor Protector

Comentarios:

Fuente(s) de información:

Comentarios:

Fuente(s) de información:

Comentarios:

Fuente(s) de información:

4. Relación con el grupo de iguales

- a. Algunos de sus conocidos son delincuentes
- b. Algún amigo suyo es delincuente
- c. Pocos conocidos son modelos positivos
- d. Ninguno/pocos amigos modelos positivos

Factor Protector

5. Consumo de sustancias:

- a. Consumo ocasional de drogas
- b. Consumo habitual de drogas
- c. Consumo habitual de alcohol
- d. El consumo de drogas interfiere en su vida
- e. Delitos relacionados con el consumo de drogas

Factor Protector

6. Ocio/ Diversión:

- a. Pocas actividades organizadas
- b. Malgasta claramente su tiempo de ocio
- c. No demuestra intereses personales

Factor Protector

7. Personalidad/ Conducta:

- a. Autoestima inflada
- b. Agresividad física
- c. Ataques de cólera
- d. Incapacidad para mantener la atención
- e. Baja tolerancia a la frustración
- f. Sentimientos de culpa inadecuados
- g. Insolente/ agresivo verbalmente

Factor Protector

8. Actitudes, valores, creencias:

- a. Actitudes procriminales/ antisociales
- b. No busca ayuda
- c. Rechaza activamente la ayuda
- d. Desafía a la autoridad
- e. Insensible, poco preocupado por los otros

Factor Protector

Comentarios:

Fuente(s) de información:

Comentarios:

Fuente(s) de información:

Comentarios:

Fuente(s) de información:

Comentarios:

Fuente(s) de información:

Comentarios:

Fuente(s) de información:

2ª Parte: Resumen de riesgos y necesidades

Suma el número total de ítems marcados con una “X” dentro de cada subescala y marque el nivel de riesgo obtenido en cada una de ellas. Después suma el número de “X” en la columna A y columna B. Use el total de ambas columnas para completar el Nivel de Riesgo Total Global, en la parte inferior de la página. La marca en las casillas “FP” indica un Factor de Protección. La tabla de abajo puede ser usada como resumen de puntuaciones.

Puntuaciones	Delitos pasados y actuales	Familia	Educación	Grupo de iguales	Consumo de drogas	Ocio/ diversión	Personalidad/ conducta	Actitudes/ orientación
Bajo								
Moderado								
Alto								
Factor Protector								

Columna A Columna B

1. Delitos/ medidas judiciales pasados y actuales:

Nivel de riesgo:

Bajo (0)

Moderado (1-2)

Alto (3-5)

5. Consumo de sustancias

Nivel de riesgo:

Bajo (0)

Moderado (1-2)

Alto (3-5)

 FP

2. Pautas educativas:

Nivel de riesgo:

Bajo (0-2)

Moderado (3-4)

Alto (5-6)

 FP

6. Ocio/ Diversión:

Nivel de riesgo:

Bajo (0)

Moderado (1)

Alto (2-3)

 FP

3. Educación Formal/Empleo:

Nivel de riesgo:

Bajo (0)

Moderado (1-3)

Alto (4-8)

 FP

7. Personalidad/ Conducta:

Nivel de riesgo:

Bajo (0)

Moderado (1-4)

Alto (5-7)

 FP

4. Relación con el grupo de iguales:

Nivel de riesgo:

Bajo (0-1)

Moderado (2-3)

Alto (4)

 FP

8. Actitudes, valores creencias:

Nivel de riesgo

Bajo (0)

Moderado (1-3)

Alto (4-5)

 FP

Nivel de Riesgo Total Global:

Suma de totales de las Columnas A y B =

Bajo: (0-8)

Moderado: (9-22)

Alto: (23-34)

Muy alto: (35-43)

**Columna A
Total**

**Columna B
Total**

3ª Parte: Evaluación de otras necesidades y consideraciones especiales

1. Familia/ Padres

- Historia de delincuencia habitual
 - Problemas emocionales/ psiquiátricos
 - Abuso de alcohol y drogas
 - Conflicto marital
 - Problemas financieros/ de vivienda
 - Padres poco colaboradores
 - Dificultades étnicas/ culturales
 - Padre maltratador
 - Madre maltratadora
 - Trauma familiar significativo (especificar): _____
 - Otros (especificar): _____
-

Comentarios:

2. Joven

- Problemas de salud
- Minusvalía física (especificar): _____
- Baja inteligencia / Retraso del desarrollo
- Incapacidad para el aprendizaje
- Rendimiento escolar por debajo de la edad cronológica
- Poca habilidad para resolver problemas
- Víctima de abuso físico/ sexual
- Víctima de negligencia
- Timidez/ Retraído(a)
- Grupo de iguales fuera del rango de edad
- Deprimido(a)
- Baja autoestima
- Actividad sexual inapropiada
- Actitudes racistas/ sexistas
- Pocas habilidades sociales
- Niega la responsabilidad de sus actos
- Intentos de suicidio
- Diagnóstico de psicosis
- Amenazado(a) por otros
- Historia de agresión física/ sexual
- Historia de agresión a las figuras de autoridad
- Antecedentes de uso de armas
- Antecedentes de piromanía (provocó algún incendio)
- Historia de huidas
- Ha estado bajo la tutela/ cuidados de los servicios sociales de protección
- Condiciones de vida adversas
- Otros (especificar): _____

Comentarios: (Anotar cualquier consideración relativa al principio de las necesidades incluyendo la necesidad de servicios específicos).

4ª Parte: Evaluación cualitativa del nivel general de riesgo/necesidades del joven

Considerando toda la información disponible, proporcione su estimación del nivel de riesgo para este caso. Si su estimación del riesgo difiere de la del inventario, por favor explique por qué.

Nivel de riesgo:

Motivo: _____

- Bajo
- Moderado
- Alto
- Muy alto

5ª Parte: Nivel de intervención Administrativo/ burocrático _____

Supervisión mínima _____

Supervisión media _____

Supervisión máxima _____

HIPÓTESIS EXPLICATIVA (breve explicación del porqué el joven mantiene un comportamiento delictivo):

6ª Parte: Programa de intervención

Expediente de Reforma: _____ Medida: _____ Tiempo: _____

1º Objetivo							
Educador / responsable							
Lugar de realización							
Qué actividad							
Tiempo que se dedica							
2º Objetivo							
Educador / responsable							
Lugar de realización							
Qué actividad							
Tiempo que se dedica							
3º Objetivo							
Educador / responsable							
Lugar de realización							
Qué actividad							
Tiempo que se dedica							
4º Objetivo							
Educador / responsable							
Lugar de realización							
Qué actividad							
Tiempo que se dedica							

7ª Parte: Revisión de la gestión de la intervención

Puntuación previa de riesgo
 Fecha de evaluación: _____

Cambios en el nivel del riesgo
 Fecha de reevaluación: _____

A. Nivel de riesgo	Puntuación previa de riesgo				Cambios en el nivel del riesgo		
	Bajo	Moderado	Alto		Bajo	Moderado	Alto
Delitos y medidas judiciales							
Pautas educativas							
Educación y empleo							
Relación con grupo de iguales							
Consumo de drogas							
Ocio/ Diversión							
Personalidad/ Conducta							
Actitudes, valores, creencias							

Puntuación global	
Previa	Actual
☐ Bajo	☐ Bajo
☐ Moderado	☐ Moderado
☐ Alto	☐ Alto
☐ Muy Alto	☐ Muy Alto

Finaliza la intervención. No hay ulterior derivación ni continua un nuevo programa.

Nivel de intervención que se estima (al derivar el caso o finalizar la intervención)

☐ Administrativo	☐ Mínimo	☐ Medio	☐ Máximo

B. Otros cambios

Indicar cualquier otro cambio en las circunstancias, incluyendo nuevas medidas, comparencias ante el juez u otros contactos, desde la última revisión

C. Incumplimientos / incidencias significativas (acciones desarrolladas/ comentarios)

D. Evaluación del programa de intervención (objetivos de la parte 6°)

Revisar los objetivos actuales de la intervención del caso y cualquier progreso/ revisión del programa

1° Objetivo:	☐ Logrado	☐ Parcialmente logrado	☐ No logrado

Comentarios:

2° Objetivo:	☐ Logrado	☐ Parcialmente logrado	☐ No logrado

Comentarios:

3° Objetivo:	☐ Logrado	☐ Parcialmente logrado	☐ No logrado

Comentarios:

4° Objetivo:	☐ Logrado	☐ Parcialmente logrado	☐ No logrado

Comentarios:

Firma del responsable de la medida

Fecha: _____

Fdo.: _____

I.G.I.-J

INVENTARIO DE GESTIÓN E INTERVENCIÓN PARA JÓVENES:

(Silva do Rosario, T.; López Martín, E. y Garrido Genovés, V., 2006)

Anexo A – Guía de utilización para la 1ª parte: Evaluación de riesgos y necesidades

1. Delitos y medidas judiciales pasadas y actuales

a. Tres o más medidas judiciales anteriores

Señale este ítem si el menor¹ ha cumplido tres o más medidas anteriores.

- No incluya la medida actual.
- No contabilice como medidas judiciales los periodos de libertad vigilada tras un internamiento, de acuerdo al artículo 7.2 de la LORPM². Contabilízela como una única medida, aún teniendo dos periodos.
- No cuente los casos donde se aplicaron medidas extrajudiciales como la mediación o la reparación del daño.
- No cuente las medidas impuestas por razón de los delitos o faltas de tráfico de poca importancia (ej. pisar la raya continua, conducir sin casco,...).

b. Incumplimientos y quebrantamiento de las medidas judiciales

- Por incumplimiento se entiende faltar a los objetivos y pautas marcadas en su PIEM3, tal y como se recoge en los supuestos del artículo 8 del Reglamento

de la LORPM⁴, así como no asistir a las citas marcadas por una figura de autoridad (educador, director de un recurso, monitor, juez, etc.). En las medidas de internamiento (LORPM: artículo 7.1.a, b, c y d) se señalará cuando el menor no retorne en el día u hora marcada.

- Señale este ítem cuando durante la ejecución de las medidas tenga de forma reiterativa (tres o más ocasiones) abiertos expedientes disciplinarios. Este ítem todavía se aplica aunque los expedientes disciplinarios se hayan archivados y no tengan mayores consecuencias en la ejecución de la medida.
- Señale este ítem si el Juez de Menores ha determinado que es responsable y que el menor ha cometido un quebrantamiento de la medida (LORPM: artículo 50).

⁴ Se considera incumplimiento cuando:

En las medidas privativas de libertad

- a. la fuga del centro
- b. no retorno en la fecha o la hora indicadas después de una salida autorizada
- c. no presentarse en el centro después del día u hora señalada para el cumplimiento de permanencias señaladas

En las medidas no privativas de libertad:

- a) en medida de permanencia en domicilio, la no presencia en su domicilio y la ausencia no autorizada, así como el no retorno a éste para continuar el cumplimiento después de una salida autorizada
- b) la falta de presencia a las entrevistas a las que se le haya citado, tanto para la elaboración de su PIEM como durante su ejecución.

- c) el incumplimiento de cualquiera de las obligaciones puesto de manifiesto en su PIEM o de aquellas reglas de conducta marcadas por el Juez.

¹ Se utiliza el termino “menor” indistintamente con el de “joven”, siempre referidos al periodo evolutivo de la adolescencia y la juventud en ambos géneros.

² LORPM: Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, Reguladora de la Responsabilidad Penal de los Menores (B.O.E. 13/01/00)

³ P.I.E.M.: Programa Individualizado de Ejecución de Medida

- Señale este ítem si, estando el menor en ejecución de una medida, tenemos conocimiento que ha cometido un nuevo delito y se ha incoado expediente en fiscalía.
- Señale este ítem si el sujeto se encuentra en algunos de los supuestos reflejados en el artículo 50 de la LORPM y el artículo 14 del Reglamento de la LORPM.
- Señale este ítem si el joven incumplió el seguimiento/ejecución de la medida, aunque no se haya formalizado un informe de incumplimiento sobre el hecho. (p. ej., el joven regresa un día más tarde del permiso que le han dado, y comete un nuevo delito; al volver voluntariamente no se realiza ningún informe sobre el hecho).

35

c. Medidas en medio abierto

Señale este ítem a partir de la segunda medida en medio abierto.

- Señale este ítem para casos de medidas de medio abierto: tratamiento ambulatorio, asistencia a un centro de día, permanencia de fin de semana en su domicilio, libertad vigilada, convivencia con otra persona, familia o grupo educativo, prestaciones en beneficio de la comunidad, realización de tareas socioeducativas, amonestación, privación del permiso de conducir ciclomotores o vehículos a motor... e inhabilitación absoluta.
- Recuerde que los periodos de libertad vigilada de las medidas de internamiento no se contabilizan como medida de medio abierto.
- No señale este ítem si ésta es la primera medida de medio abierto que se está ejecutando. Pero señálela en caso de que tuviera antecedentes de expedientes incoados aunque hubieran sido archivados.

d. Internamiento en centro de reforma

Señale este ítem siempre que el joven haya cumplido una medida en un centro

de reforma con sentencia firme, pero no cuente los casos de internamiento cautelar en espera de la audiencia.

e. En el expediente actual se le considera culpable de tres o más delitos.

Señale este ítem si al joven en la sentencia actual se le ha juzgado por tres o más delitos.

- Señale este ítem si el joven es responsable de tres o más delitos por los cuales ha sido juzgado y actualmente cumple la medida en medio abierto o en una institución de reforma.

2. Pautas educativas

NOTA: LAS AREAS DE LOS APARTADOS 2 HASTA EL 8, SE APLICAN A LA SITUACIÓN ACTUAL DEL JOVEN O A CONDICIONES QUE ESTUVIERON PRESENTES EN EL AÑO INMEDIATAMENTE ANTERIOR A LA EVALUACIÓN.

a. Supervisión inadecuada

Señale este ítem si los padres⁵ desatienden las necesidades del menor, no se preocupan por las actividades que realiza, no le supervisan y el joven no sabe cómo acercarse a ellos o, a su juicio, se desarrolla una supervisión inadecuada del joven. También debe señalar este ítem si el menor está viviendo de forma independiente sin supervisión.

b. Dificultad en controlar el comportamiento

Los padres tienen problemas a la hora de realizar un control sobre la conducta del joven (p. ej., el menor desobedece las órdenes de los padres y está fuera de

⁵ Nos referimos a los padres o la figura que realice esta función.

control). También debe señalar este ítem si el joven está viviendo de forma independiente sin que nadie controle su conducta.

c. **Disciplina inapropiada**

Señale este ítem si hay un uso excesivo del castigo físico; frecuentemente se le grita y amenaza; se determinan muchas reglas muy estrictas; o por el contrario se emplean prácticas disciplinarias pobres por parte de los padres. También debe señalar este ítem si la educación de los padres es excesivamente permisiva, sin que se denote ningún esfuerzo para proporcionarle una orientación.

d. **Pautas educativas inconsistentes.**

Los padres son inconsistentes en la aplicación de las reglas o en la utilización del castigo/recompensa; periodos de disciplina férrea pueden alternar con periodos de negligencia o extrema permisividad. También debe señalar este ítem si los padres no pueden establecer reglas claras con relación a los trabajos escolares, a la hora de llegar a casa o a las amistades.

e. **Malas relaciones (padre-joven)**

Señale este ítem si hay una relación particularmente deficiente (es decir, hostil, enfermiza o negligente) entre el joven y su padre o su padrastro. El joven no tiene por qué estar viviendo con la figura paterna para que se puntúe este ítem. En casos en que coexiste un padre biológico y un padrastro, fundamente la evaluación en la relación más importante del año inmediatamente anterior. Si el padre o el padrastro ha muerto, señale este ítem si se ha establecido una mala relación con la figura paterna secundaria.

- Considere este ítem con relación al padre o a la figura paterna con la cual el joven ha mantenido contacto más frecuentemente.

- Señale este ítem si el joven raramente ve, habla o escribe a su padre, o raramente habla con él cuando están juntos, si en la relación se palpa un sentimiento de repulsa u odio, o si el joven no se preocupa por lo que su padre piensa, siente o espera de él/ella.
- Señale este ítem si hay conflictos significativos entre el joven y su padre o figura paterna, y si la relación se vive con insatisfacción y/o indiferencia.

f. **Malas relaciones (madre-joven)**

Señale este ítem si hay una relación particularmente pobre (es decir, hostil, enfermiza o negligente) entre el menor y su madre o madrastra. El joven no tiene por qué estar viviendo con la figura materna para que usted puntúe este ítem. En casos donde coexiste una madre biológica y una madrastra, fundamente la evaluación en la relación más importante del año inmediatamente anterior. Si la madre o la madrastra han muerto, señale este ítem si se ha establecido una relación mala con la figura maternal secundaria.

- Considere este ítem con relación a la madre o a la figura materna con la cual el joven ha mantenido contacto más frecuentemente.
- Señale este ítem si el joven raramente ve, habla o escribe a su madre, o raramente habla con ella cuando están juntos, si en la relación se palpa un sentimiento de repulsa u odio, o si el joven no se preocupa con lo que su madre piensa, siente o espera de él.
- Señale este ítem si hay conflictos significativos entre el joven y su madre o figura materna, y si la relación se vive con insatisfacción y/o indiferencia.

3. Educación formal/empleo

a. **Comportamiento disruptivo en clase/medio laboral**

Señale este ítem si el menor se comporta anormalmente, buscando llamar la atención, en actitud desafiante, o presenta otros comportamientos disruptivos dentro de las dependencias escolares o en el trabajo, o si los profesores (supervisores en el trabajo) y otros empleados del colegio o trabajo lo consideran un problema por su comportamiento.

b. Daños en la propiedad de la escuela/lugar de trabajo.

El joven inicia acciones violentas o agresivas o, por otro lado, causa daños en la propiedad de la escuela, fuera del aula, o bien en su lugar de trabajo. El comportamiento disruptivo puede incluir actividades antisociales como el robo, vandalismo o consumo de drogas/alcohol.

c. Bajo rendimiento académico/laboral

Señale este ítem si el joven tiene dificultades persistentes con alguna materia o hay otros indicadores de problemas escolares. El ítem también debe señalarse, si el joven rinde como sería de esperar para el nivel en que está, pero debería estar en un nivel superior para su edad. En el trabajo, señale este ítem si la calidad en su prestación laboral está por debajo de la que se esperaría de él.

d. Problemas con el grupo de iguales

Hay evidencia que el joven es antipático, se aísla, es retraído, o hay evidencia de mantener poca relación con el grupo de iguales dentro de los escenarios escolares o laborales.

e. Problemas con los profesores/superiores

Señale este ítem si hay evidencia de problemas significativos y persistentes entre el menor y su profesor(a), o el joven odia al profesorado o es hostil con ellos. En el contexto laboral, estas conductas se refieren a los supervisores o superiores.

f. Absentismo escolar/laboral

El menor frecuentemente falta a clase (trabajo) o se salta clases sin una excusa legítima.

g. Desempleo/ no busca empleo

Señale este ítem si, sin una buena razón, el joven no tiene empleo y no participa en actividades relacionadas con el empleo (p. ej., buscar activamente trabajo, realizar algún tipo de formación con vista a obtener un trabajo, o tiene algún proyecto de trabajo).

4. Relación con el grupo de iguales

a. Algunos de sus conocidos son delincuentes

Señale este ítem si los conocidos o amigos casuales del joven son delincuentes conocidos o demuestran actitudes antisociales.

- Señale este ítem si el joven mantiene contacto o lo ha mantenido en el pasado con individuos que tienen historial delictivo o han participado en actividades delictivas, pero no son amigos cercanos (p. ej. otros estudiantes, compañeros de trabajo, otras personas del barrio, organizaciones, otros internos).
- Señale este ítem si en el entorno se aprecian conductas delictivas o se apoya este tipo de conducta.
- Señale este ítem si el joven tiene cómplices en sus actos delictivos o ha sido institucionalizado.
- Para este ítem *no cuente* como delincuentes aquellos conocidos del joven que tienen algún tipo de historial delictivo pero que actualmente están perfectamente integrados y tienen una conducta prosocial (p. ej., un ex ladrón de coches que lleva varios años con empleo y sin problemas legales).

- Tenga presente que si al joven se le impone una medida por un delito relacionado con las drogas, él o ella deben conocer otros consumidores o traficantes. Un individuo tiene que haber estado consumiendo drogas en el año anterior a la evaluación para cumplir este ítem.
- Si el joven ha mantenido uno o dos encuentros con personas que tienen un historial delictivo o participan en actividades delictivas, cuéntelo como conocidos.

b. Algún amigo suyo es delincuente

Alguno de los amigos allegados del joven es un delincuente conocido o demuestra actitudes antisociales

- Señale este ítem si el joven mantiene alguna relación de amistad o la mantuvo anteriormente (anterior a la detención) con individuos con historial delictivo o que han participado en actividades delictivas. “Amigos” son aquellos individuos con quien el joven está en su tiempo libre, de quienes valora las opiniones, y que le proporcionan ayuda cuando él está en dificultades.
- *Si se señala este ítem, entonces el 4a debe ser también señalado.*

c. Pocos conocidos son modelos positivos

-El joven no dispone o tiene pocos conocidos o amigos casuales que proporcionen un modelo de conducta positivo (p. ej., personas con buen rendimiento escolar y que no se relacionan con individuos que consumen alcohol/drogas o participan en actividades delictivas). Para ser considerado un “modelo conductual positivo”, esa persona no puede haber participado en actividades delictivas durante el año anterior o incluso durante más tiempo.

-Además, los conocidos que nunca se han metido en problemas necesitan tener una participación activa en la vida del joven de tal modo que ha de tener en cuenta lo siguiente: señale el ítem como factor de riesgo si pocos (aproximadamente menos del 20%) de los conocidos del joven tienen una actitud prosocial.

-Repare que para no señalar este ítem el joven debe tener por lo menos dos conocidos con conducta prosocial, independientemente del porcentaje que ello represente.

- No señale este ítem si el joven pasa su tiempo con modelos conductuales positivos, respeta su opinión, y no desarrolla comportamientos antisociales cuando está acompañado de ellos.

d. Ninguno/ pocos amigos son modelo positivo

-El joven no dispone o tiene pocos amigos allegados que son modelos conductuales positivos (p. ej., personas con buen rendimiento escolar, y que no consumen alcohol/drogas o participan en actividades delictivas). Para ser considerado un modelo conductual positivo, esa persona no puede haber participado en actividades delictivas durante el año anterior o incluso durante más tiempo.

- Además, los amigos que nunca se han metido en problemas necesitan tener una participación activa en la vida del joven, de tal modo que ha de tener en cuenta lo siguiente: Señale el ítem como factor de riesgo si pocos (aproximadamente menos del 20%) de los amigos del la joven tienen una actitud prosocial.

- Repare que para no señalar este ítem el joven debe tener por lo menos dos amigos con conducta prosocial, independientemente del porcentaje que ello represente.

- No señale este ítem si el delincuente pasa su tiempo con modelos conductuales positivos, respeta su opinión, y no

desarrolla comportamientos antisociales cuando está acompañado de ellos.

5. Consumo de sustancias

a. Consumo ocasional de drogas

El joven es un consumidor ocasional de drogas ilícitas.

- Señale este ítem si el consumo de drogas no es un problema habitual (p. ej. El joven es un consumidor infrecuente, que controla su consumo), pero no señale el ítem si el joven está abstinerente desde hace más de un año.

b. Consumo habitual de drogas

El joven es un consumidor regular de drogas ilícitas.

- El joven ha estado consumiendo drogas dos veces por semana o más en los últimos 12 meses y/o ha tenido problemas relacionados con las drogas por lo menos en un área significativa de su vida (como detenciones, problemas escolares o en el empleo, problemas de salud relacionados con las drogas, o diagnóstico reciente de abuso de sustancias o toxicodependencia).

- *Si se señala el 5b, entonces el 5a debe señalarse también.*

c. Consumo habitual de alcohol

El joven consume regularmente bebidas alcohólicas.

- El joven ha estado bebiendo alcohol más de tres veces a la semana y ha tenido problemas relacionados con ello por lo menos en un área significativa de su vida (como detenciones relacionadas con el consumo de alcohol, problemas escolares o en el empleo, problemas de salud relacionados con el consumo de alcohol, síntomas de abstinencia, cambios en la personalidad, problemas sociales o familiares, o diagnóstico reciente de dependencia alcohólica).

d. El abuso de sustancias interfiere en su vida.

El consumo de drogas y/o alcohol afecta la salud física o el funcionamiento social y/o está asociado con actividades antisociales (p. ej., interfiere con los trabajos escolares, el empleo, relaciones con los padres, o supone la pérdida de amigos o tener accidentes).

e. Delitos relacionados con el consumo de sustancias

La actividad delictiva del joven se relaciona con el consumo de drogas o alcohol

- Señale este ítem como factor de riesgo si el consumo de drogas o alcohol está contribuyendo, ha contribuido o puede contribuir a la comisión de delitos o afectar a la medida judicial que el joven tenga impuesta, basándose en el historial oficial delictivo, o en la información facilitada por un profesional que conoce el caso. (p. ej. traficar con drogas para costear el hábito, violación de las medidas en medio abierto, allanamiento de la propiedad ajena para robar por la necesidad de obtener dinero para consumir).
- No asuma que el tráfico de drogas debe siempre señalarse en este ítem. Algunos traficantes ven su actividad como un negocio y ellos mismos no consumen. Si el consumo de sustancias es el principal motivo para cometer delitos, ello es muy importante.

6. Ocio/Diversión

a. Actividades organizadas limitadas

No hay evidencia de que el joven participe en deportes, u otros tipos de actividades organizadas que puedan funcionar como modelos positivos.

- Si el joven participa en grupos de autoayuda (p. ej., centros excursionistas), considere los motivos

por los cuales participa. Si participa con agrado o está recibiendo recompensas sociales por la actividad desarrollada en los comités del grupo, eventos sociales, bailes, o salidas de fines de semana, no señale este ítem. Si la asistencia es forzosa o el joven no la encuentra agradable, entonces señale el ítem.

b. Podría hacer mejor uso del tiempo

El menor gasta mucho tiempo en actividades pasivas o poco constructivas (p. ej., ver televisión o vídeo, jugar con videojuegos, yéndose de fiesta o deambulando sin rumbo). Señale este ítem si se aplican las siguientes descripciones

- El joven no tiene actividades de ocio y la mayor parte de su tiempo libre está aburrido
- El joven participa en una o dos actividades recreativas, pero su participación es inconsistente o no del todo gratificante. Él necesita ayuda para planificar las actividades o encontrar algo que sea más gratificante

c. No tiene intereses personales.

El joven no tiene intereses personales de naturaleza positiva (p. ej., deportes, leer, otras aficiones positivas). No señale este ítem si el joven participa en actividades que le interesan.

7. Personalidad/conducta

a. Autoestima inflada

El joven piensa que es superior a los demás, fanfarronea constantemente, y tiene sentimientos sobre su propia persona que parecen exceder sus logros.

b. Agresividad física

El joven inicia actos de agresión física contra otros, empieza peleas, o participa en acciones violentas. Piensa que la agresión física es un medio apropiado para expresarse y relacionarse con los otros.

c. Ataques de cólera

El joven demuestra actos propios de un temperamento difícil o pierde el control cuando se siente frustrado o enfadado. En este ítem se valoran los ataques de cólera que van dirigidos contra objetos.

d. Incapacidad para mantener la atención

El joven tiene dificultad para mantener la atención sobre lo que está haciendo, dificultad para completar tareas o es hiperactivo.

e. Baja tolerancia a la frustración

El joven tolera mal la frustración, pierde la paciencia fácilmente o tiende a presentar actos impulsivos.

f. Sentimientos de culpa inadecuados

El joven no siente remordimiento cuando su comportamiento ha causado daño a otros, no acepta la responsabilidad de sus acciones u ofrece excusas (*este ítem se refiere a los sentimientos del joven sobre sus acciones y no debe confundirse con el ítem 8e*).

g. Insolente/ agresivo verbalmente

El joven se muestra frecuentemente agresivo verbalmente en su relación con los otros y utiliza un lenguaje hostil o una forma amenazadora.

8. Actitudes, valores, creencias

a. Actitudes procriminales /antisociales

Las actitudes del joven son acordes con un estilo de vida delictiva o poco convencional. Sus actitudes, valores, creencias y racionalizaciones sobre el

delito y la víctima revelan que él no se rige por las reglas sociales o leyes vigentes.

- El joven destaca la utilidad de las actividades delictivas, se siente mejor realizando actividades delictivas que actividades no delictivas, y defiende las racionalizaciones habituales o justificaciones para la comisión de delitos (p. ej., “no fue culpa mía”, “nadie salió herido”, “la víctima se lo tenía merecido” o “la policía siempre anda de tras de mí por algo”). El joven niega la responsabilidad de sus actos y sus consecuencias y rechaza o es incapaz de empatizar con los sentimientos, deseos y expectativas de las otras personas, incluyendo sus víctimas. Está de acuerdo con la actividad delictiva de los otros y expresa hostilidad hacia el sistema de justicia.
- El joven expresa culpa o remordimiento por la(s) víctima(s), pero mezcla expresiones de preocupación por sí mismo (p. ej., “yo estaba en el lugar equivocado a la hora equivocada”, o bien “ojalá no me hubieran pillado”). El joven presenta una actitud ambivalente con relación a la conducta delictiva, pero es aún capaz de cumplir con las normas cuando le conviene.
- El joven en general es indiferente a las alternativas no delictivas convencionales. Es desagradable, hostil y rechaza los valores de la sociedad. Tiene pocos lazos con los escenarios convencionales como la casa y la familia, la escuela y el trabajo, y es negativo, hostil y rechaza a los no delincuentes. (pueden decir: “no me importa lo que piensen”). Rechaza actividades no delictivas y sus recompensas, y tiene bastante tolerancia para la conducta antisocial en general.

- El joven en general es indiferente a las alternativas convencionales no delictivas y está de acuerdo con algunas actividades prosociales (p. ej., escuela y trabajo), pero también lo está con algunas conductas delictivas (p. ej., consumo de drogas, agresión física y violencia doméstica). Demuestra hostilidad hacia la vida social participativa y los negocios. Asiste a la escuela/ curso de formación/ taller/ trabajo, pero tiene varias acusaciones por conducir bajo los efectos del alcohol o de las drogas, conducir sin carnet o consumir drogas.

b. No busca ayuda.

El joven no busca ayuda, es reactivo en aceptar las intervenciones conductuales necesarias y no reconoce la necesidad de ser ayudado.

c. Rechaza activamente la ayuda

El joven se resiste activamente a cualquier intervención por parte de personas o instituciones

d. Desafía a la autoridad

El joven rehúsa seguir la dirección marcada por los padres, profesores, superiores en el trabajo u otras figuras de autoridad, y demuestra hostilidad hacia el sistema de justicia.

e. Insensible, poco preocupado por los otros

El joven muestra poca preocupación por los sentimientos o el bienestar de los otros y se comporta más bien como un psicópata.

3ª parte: Evaluación de otras necesidades/ consideraciones especiales

1. Familia/padres⁶

Historia de delincuencia habitual

Miembros de la familia nuclear del menor (padres o hermanos) participan o han participado anteriormente en actos delictivos.

Problemas emocionales/ psiquiátricos

Uno o ambos padres sufren problemas psiquiátricos o existe una historia reciente de problemas de ese tipo.

Abuso de alcohol y drogas

Uno o ambos padres tienen problemas con el consumo de drogas o alcohol o existe una historia reciente de problemas de ese tipo.

Conflicto marital

Los padres del menor están en permanente conflicto o han tenido recientemente problemas maritales.

Problemas financieros/ de vivienda

La familia frecuentemente tiene problemas financieros y/o problemas con la vivienda.

Padres poco colaboradores

Los padres no están dispuestos a colaborar para ayudar a resolver los problemas del menor.

Dificultades étnicas/ culturales

La familia del menor debe hacer frente a problemas étnicos o religiosos o conflictos relacionados con la aculturación.

Padre maltratador

El padre del menor ha realizado actos de abuso físico, emocional o sexual con algún miembro de la familia.

Madre maltratadora

La madre del menor ha realizado actos de abuso físico, emocional o sexual con algún miembro de la familia.

Crisis familiar significativa (especificar):

Compruebe con este ítem si ha habido algún caso de muerte o enfermedad, una ruptura familiar o cualquier tipo de crisis de características similares en la familia del menor.

2. Joven

Problemas de salud

Compruebe con este ítem si el menor sufre actualmente algún problema médico.

Incapacidad física

El menor presenta una minusvalía física.

Baja inteligencia / retraso en el desarrollo

El menor presenta claro déficit o deficiencia intelectual.

Incapacidad para el aprendizaje

Aunque presenta una inteligencia normal, tiene dificultades para realizar los trabajos escolares o la actividad laboral.

Rendimiento escolar por debajo de la edad cronológica

El menor presenta un rendimiento escolar no acorde con su edad cronológica.

Poca habilidad para resolver problemas

El menor tiene dificultades para resolver problemas personales/sociales o tiene problemas de afrontamiento en las relaciones interpersonales.

Víctima de abuso físico/sexual

Compruebe con este ítem si el menor está padeciendo o ha padecido alguna experiencia de abuso físico o sexual.

⁶ Como "padres" puede referirse también al tutor legal

Víctima de negligencia

El menor está padeciendo o ha padecido anteriormente una situación de negligencia (ausencia de cuidados que precisa).

Timidez/ retraído

El menor no tiene relaciones significativas con otros ni parece motivado para establecer lazos afectivos.

Grupo de iguales fuera del rango de edad

Compruebe con este ítem si el menor pasa mucho tiempo con personas bastante más jóvenes o bastante mayores que él.

Deprimido

Compruebe con este ítem si el menor parece presentar un ánimo depresivo.

Baja autoestima

El menor se tiene en poca estima o tiene un pobre concepto de sí mismo.

Actividad sexual inapropiada

Verifique con este ítem si el menor participa en actividades sexuales ilegales o inapropiadas (p. ej. prostitución o exhibicionismo).

Actitudes racistas/ sexistas

Verifique con este ítem si el menor expresa actitudes antisociales hacia las mujeres o miembros de grupos étnicos o religiosos.

Pocas habilidades sociales

El menor parece desenvolverse con dificultad en situaciones sociales o no tener habilidades sociales adecuadas.

Niega la responsabilidad de sus actos

El menor parece incapaz de admitir culpa o de admitir sus problemas.

Intentos de suicidio

Verifique con este ítem si el menor ha intentado suicidarse alguna vez.

Diagnóstico de psicosis

Compruebe con este ítem si el menor está diagnosticado de psicosis o ha tenido cualquier otro problema psiquiátrico grave.

Amenazado por otros

El menor está en riesgo por la influencia de otros o recibe amenazas de otros.

Historia de agresión física/ sexual

Compruebe con este ítem si el menor en el pasado ha agredido física o sexualmente a otros.

Historia de agresión a las figuras de autoridad

Verifique con este ítem si el menor en el pasado ha realizado agresiones violentas a profesores, padres, superiores, personal de los centros de internamiento u otras figuras de autoridad.

Antecedentes de uso de armas

El menor en el pasado ha usado un arma de cualquier tipo.

Antecedentes de piromanía

El menor tiene historia de prender fuego o intentar provocar incendios.

Historia de huidas

Compruebe con este ítem si el menor ha huido o ha intentado huir de los centros de internamiento sean estos de protección o de reforma.

Ha estado bajo tutela/ cuidados de los servicios sociales de protección

Compruebe con este ítem si el menor ha tenido o tiene abierto expediente en los servicios sociales de protección o bien en los servicios sociales comunitarios.

Condiciones de vida adversas

Compruebe con este ítem si el menor vive en la calle o si está viviendo en un lugar inapropiado.